

Ljubljanski

VZOVON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 9.

V Ljubljani, dne 1. kimovca 1893.

Leto XIII.

Iz popotnega dnevnika.

16.) Na Galatskem mostu.

Carigrad.

Kdó vas pa sezvál je na Zlati rog sém,
 Vseh národov pestri poslanci?
 Jezikov zastopniki vseh, dober dan!
 Ko stari mi zdite se znanci.

Bog živi te, Turek, Čerkés, Arablján,
 Ná róko, Perz, Amerikanec!
 Káj nóvega, Grk in Armenec, pri vas?
 Na zdravje, Kitajec, Japanec!

Prijatelj Zamórec, kakó se ináš?
 Kakó se káj, Indec, godí ti?
 A, Žid! no, seveda brez tebe ní nič . . .
 Arnavt, kám takó se mudí ti?

Različnih jezikov, nôš, bój smo in vér,
 In venderle vsi smo si bratje!
 In vender jedini smo vsi si vsaj v tém,
 Da diven zarés Carigrad je!

17. Selamlík.

Carigrad, Jildiz-Kiošk.

Hej, kák obkroža te, Sultan,
 Slavja ponosnega dim!
 Slišiš pozdrav tisočglasni?
 »Čók jaša, pádišahim!«

»Čók jaša!« . . . Bospor ponávlja,
 Azijska stran vsa okrog;
 »Čók jaša!« jek se razlega
 V Stambul, čez Zlati tjá rog.

Z gódbami légije pestre
 Prihod proslavljajo tvoj;
 Migni jim! — záte, za véro
 Rade vse pojdejo v boj . . .

Himne ti godejo godci,
 V džámijo tod se peljš;
 Gledam te . . . pa se mi vidiš
 Bivši le — kmet bogatíš.

Lépo si ímel posestvo . . .
 Zdaj si zadóžen povsód,
 Zdaj gré vse križem pri hiši,
 Zdaj gré vse rákovo pot.

Polje za poljem na pródaj . . .
 Kajkrat že bóben je pel!
 Kar ti kdo mogel, to vsak si
 Sám za dolgóve je vzel.

1) Glej »Ljublj. Zvon« 1891, oktober.

Sužnjiki tvoji slavjanski
Zdaj so »gospódi« samí;
Zemljo zdaj orjejo svojo,
Ki jo prej imel si tí . . .

Polje za poljem . . . Opeka
Pada s perélih ti stréh,
Dež ti premaka skoz strópe . . .
Sósedom vsem si v zasméh.

Allah, ki hodiš ga mólit,
On te ne reši ní sám . . .
Dolgo ne bode: brez dóma
Pojleš po svetu - pa kám?

18. Po Bosporu.

Carigrad.

Počasi, počasi, ti ladja!
Naj dalje še gledam tá kraj,
Z gradóvi posute bregóve,
Na desni, na levi tá raj!

Grad Číragan, grad Dolmabagče,
Kak gledata v morji se, glej!
Ne vesta še mar, da sta lépa,
Ko vájin tam drug Bejlerbej?

Therápíja, oj Bójükdére
In vse vé prelestne vafí
Po sencah tam gajev zelénih —
Jednakih na svetu vam ní!

Počasi, počasi, ti ladja!
Zakaj tod takó mi letiš?
Naj dalje še gledam te, Bospor.
Kak mirno počivaš in spiš.

Utrujen od solnéh poljubov
V globókem začaran si snú?
To čudne pač sanje so, je li?
Ki sanjaš jih, Bospor, na dnú.

Kdó videl že več je na svetu
Veselih in žalostnih dnij?
Kdó laglje o prošlosti sanja,
Ko morje čaróбно baš tí?

Sloním tu na krovu in slušam
Šepét tá skrivnostni valóv;
In meni se zdí, da razúmem
Tá jezik podmorskih duhóv . . .

19. Na vrtu pred Hagijoj Sofijoj.

Carigrad.

V platane senci sám sedím.
Po vrtu krog vse pestro-živo . . .
Kadím ko Turek naržilé
Pa srčem mókko vmes vonjivo.

»Alláh . . .« čuj klic tajnústni vštric
Z visókega tam minareta!
K molitvi vabi mujezin
V tvoj tempelj, o Sofíja sveta!

Opája že me naržilé,
Opája sladka črna kava . . .
Na mujezina zrém tjà gor . . .
A v sanjah glava vsa mi plava . . .

»Urá, urá! . . .« in grom topóv!
Ves Stambul od veselja skaka . . .
Na kúpolo Sofijsko tam
Pa vidím plezati — kazaka!

Na vrhu je! Zdlaj lunin srp
Z desnicoj hrabroj ruva, maja . . .
Na tlà ž njim! Mestu njega on
Križ visok zlat, glej, že nasaja!

A. Aškerc.

Pesem o pesmi.

Teha duši zaželena,
 Poslanka mila iz neba,
 V svečanem hipu porojena.
 Oj, pesem, bodi počesčena,
 Pozdravljena iz dnů srca!
 Odkar človeku je na sveti
 Živeti dauo in trpeti,
 Odkar mu glas veselja dau,
 Ti spremljaš ga od vekov let,
 In ko nekoč ostavi svet
 Poslednji človek in zemljáu,
 Poraz i tebe stare ljuti,
 A v občem kounci ti peruti
 Razviješ v dom prvotni spet! . . .
 Pozdravljam te iz dnů srca,
 Glasnica čustev in želja!
 Sedaj bridkó, sedaj veselo
 Zveni tvoj glas v človeško delo,
 Mehák sedaj kot glas zvoná,
 Ki potnika k počitku zove,
 Grmč sedaj kot spev vodá,
 Ki dviga jih vihar v valove! . . .
 Prizorov sto pred mano plove,
 Zamaknjeno duh sanja moj;
 In čuj, ko zrēm jih pred seboj,
 Iz dalje na uhó mi bije
 Kot spev nebeške harmonije —
 To, pesem božja, glas je tvoj! . . .
 Postoj, moj duh, ondot postoj
 V prijaznem dōmu, kjer v zibéli
 Presrčno dete mi leží;
 Oj, dnevi lepi in veseli,
 Ki mati mlada jih živi!
 Kakó se ji ljubó nasmíha
 To nežno dete, ko mehkó
 Zveni mu pesem tiha, tiha,
 In zdaj, kakó že spi mirnó! . . .
 Kdo vé, morda tedaj nebó
 Odprto v rahlih sanjah gleda,
 In v nebu angeljci pojó!
 Daj Bog, da nikdar žitja beda
 Ne zagreni mu zemskih let,
 In ko nekoč ga k sebi spet
 Pokličeš, Bog, tedaj naj leže

K počitku mirno, ne trpin,
 Ki od življenja bojev, teže,
 Od vseh pozemskih bolečin
 Upehan, zbehan in potr
 Rešnico je pozivljál smrt! . . .
 A ko zlobni mu v jamo krsta,
 Prijateljev še zvestih vrsta
 Zakliče v zadnji mu spomin
 Iskren pozdrav, in tožno splava
 Nagrobue pesmi glas v nebó,
 Da mnogo se rosi okó . . .
 Naj mirno, naj v Gospodu spava,
 Saj bil je človek plemenit,
 Ki živel bratom je, ne záse;
 Gospod, naš Bog, vse večne čase
 Uživati mu daj svoj svit! — — —
 Ti naš brezkončni si Vladar,
 In Tebi klanja se na svetu
 Ljubčē in v strahu in trepetu
 Na vekov veke vsaka stvar . . .
 Glej, v cerkev pólje solnčni žar,
 In morje luči se razliva
 Na zlati venčani oltar . . .
 Pri službi božji verno biva,
 Pobožno moli národ zbran,
 Da poslaví Gospodov dau!
 Kadila se diščē oblak
 Po cerkvi dviga v svetli zrak —
 Takó kípē molitve glasne
 Iz src v višine večnojasne;
 Otroci cvētui, starčki veli,
 Možjē, dekleta in ženē,
 Mladeniči Bogá častē
 Kakó navdušeno-veseli
 Glasovi pesmi jim kípē,
 Kakó zveni ta pesem peta,
 Znančē njih srčna čustva sveta —
 Dá, takšen govor je srca,
 In veličasten spev je tá! . . .
 Kakó li bi človeški rod
 Proslavljal lepše Te, Gospod,
 Kot kadar veličastvo Tvoje
 Slaví pobožne pesmi glas,
 Ki Tebi jo navdušen poje? — — —

Ti up, zaščit, Ti naš si spas,
 Ti k sebi dvigaš s tal človeka,
 Ko k Tebi se v pomoč zateka;
 Ti Oče si, nas vse ljubèè,
 A strašen tudi, če grozèè
 Pošiljaš nam v pokoro kazni,
 Tedaj drhtimo od bojazni!
 Glej, dvignil se je krut vihar
 Po mirnih dolih in ravninah;
 Pastir trepeče na planinah,
 V palači svoji bogatin
 Drhtí, vidèè ponočni žar
 Požganih sèl, vasij in mest,
 Ki dviga se iz razvalin!
 Sovražnik bliža se zločest,
 Vse ruši, lomí njega sila,
 Bojnikov žene brez števila —
 Gorjé, kdor pride njemu v pest! . . .
 Naproti vojska se pomika,
 Da preko dragih ródnih mej
 Požene tujega krvnika;
 Kakó goré jim lica, glej,
 Kakó se jim okó leskéèe —
 Strašljivca ni v vsi vojski tej!
 »Na boj, na boj!« — hrup, krik in šum,
 Izrte vidim bridke méèe . . .
 Še jeden hip — »Bog vojnih trum,
 Ti vódi nas v krvavo zmago
 Za našega orožja čast,
 Za domovíno našo drago . . .«
 Kot morje, ko vihar strašn
 Razpenjene valove dviga,
 Grmí njih spev čez bojno plan
 In nov pogum in novo strast
 V junaških prsih jim zažiga —
 To, pesem, to je tvoja moč! — — —
 Pobit sovražnik, boj končan,
 Domóv se vojska slavno vrača,
 Iz širih domov, tesnih koč
 Zvení pozdrav ji vriskajoč,
 V zastavah kočá in palača
 Slaví junake, mesto, vas
 Pretresa pesmi zdušne glas,
 Saj zrušena je moč usodna,
 Slobodna spet je zemlja rodna! . . .
 Oj, dom ti naš, ti krasni svet,
 Bog čuvaj te na veke let!
 Kakó iz prsij bi né vrela

Ognjena pesem, ko povsod
 Pradedov svojih davna dela
 Po dómu svojem gleda rod?
 In ko té sinje zrè planine,
 Zelene, plodne té doline,
 Té zlate griče, gaje té,
 Gorice, bistré té vodé . . .
 Od sreče mu okó je rosno,
 Od slasti hrepení sréc,
 In pesem dvigne se ponosno
 V proslavo krasne té zemljé . . .
 Pastir jo poje na pogorji,
 Ko zrè pod sabo dol in plan,
 Brodar prepeva jo na morji,
 Ko misli na svoj dom daljan;
 Rudar pod zemljo, potnik v logu
 Pošilja pesem vročo k Bógu,
 Srénó za sveti dom prošèè — — —
 In slušaj spev v nebó kipèè:
 Na trati nežna te mladina
 Opeva, mati domovina! . . .
 Gorjé, kdor dóma ne pozná!
 Gorjé, kdor té ljubezni sili,
 Kdor pesmi tej, poslanki mili,
 Človeštvu dóšli iz nebá,
 Sréc zaklene in duhá!
 Zánj nima svet nobenih dik,
 Nikjer prekrasnih ónih slik,
 Okrog katerih se ovija
 Odsev nebeški — pocizja!
 Poglej, povsod se svet mladí,
 Vse klije, cvete, zelení!
 Planin srebrnočísti tokí,
 Studenci živi v senéni loki,
 Po zraku pesem drobnih ptic,
 Dišava sto in sto cvetlic,
 Prírode vse skrivnostni klic —
 Vse, vse zvení v sréc čuteèe,
 Budí mu pesmi rahlo speèe! . . .
 Kakó li krasna sí, príroda,
 Od vzhoda daleč do zahoda!
 Naj cvetje živo te krasí,
 Naj cvetje snežno te odeva,
 Naj luč jutranja te zlatí,
 Naj žar večerni te obseva,
 Naj mirno sanjaš, naj vihár
 Iz sanj te plaši — jaz vsekdár
 Na tebe gledam z dušo verno,

Slavěč krasoto neizmerno
 In večnega vsemirja čar!
 In vsa ta bajna harmonija
 V navdušeno se pesem zlija,
 V božanstva silen slavospev;
 Iz nje pa kot lehák odmev
 Zveni človeštva poezija! — — —
 Pozdravljena iz duh srca,
 Glasnica čustev in želja!
 Ljubezen, srd in kës in gnjev,
 Veselje, žalost ti naznanjaš;
 Sedaj o sreči zlati sanjaš,
 Sedaj gorjá te stiska moč — — —

Ti ljubljena palač in koč,
 V veselji radostna spremnica,
 V bridkosti žalna tolažnica,
 Kakó bi govor te slavil,
 Da ni se govor v pesem zli! . . .
 Doklër človeški rod na zemlji
 Veselo, tožno bode žil,
 Ti pesem, dušo mu objemlji
 In nosi ga do Njega gor,
 Ki v večnojasnem domu žije,
 Ki vzorov vzor je sam izvor
 Glasnice vzorov — poezije! —

A. Funtek.

Na kmetih.

V orehovi senci polegam,
 Nad mano poletno nebó:
 Pustó je na kmetih — modrujem —
 Pustó je in vender — lepó.

Čuj, tukaj zvené mi na úho
 Srpovi z dozórjenih njiv,
 Tam petje oglašá srebrno
 In smeh in pogovor se živ.

Ob meni dehteča otava,
 V nji murnu prilaga skržat,
 Iz dalje mlatičev udarci
 Prvencev oznanjajo mlät.

Buče šumé po cveticah,
 Metulj si po zraku igra,
 In pred golobjakom na hiši
 Z družico golob kramoljá.

V dolini vrté se otroci,
 Veselja na licih dokaz,
 S kozolca mi urni ropótec
 Prevzetno reží se v obraz.

Tam dóli za hišo pa skrbno
 Ded sivi zaklenil je hram:
 Najboljše je kaplje natočil,
 Ki mož jo pridelal je sam . . .

Oj, kaplje za skrb in nezgode,
 Kar solnčni so žarki za led —
 Le góri, le góri s posodo,
 Pod oreh, prijazni moj ded!

Da skupaj napolniva čaši
 In trčiva ž njima glasno,
 Da družno zapojeva svetu.
 Kakó je na kmetih — lepó!

Miroljub.

Abadon.

Bajka za starce. Pripoveduje Nejaz Nemcigren.

(Dalje.)

IX.

Učenjaka Slovogoja nagla smrt je jako pretresla Samorada, ne toliko pa Plahtaliča in Rudovara, ki sta se précej odpravljala na odhod s Triglava. Samorad opomni, da se blagemu móžu, najsi je imel nekaj učenjaških muh, spodobi dostojen pogreb, da ne bode njega truplo podano jastrebom in kraguljem. Rudovar se nejevoljno obrne k spremstvu in mu v tujem jeziku objavi Samoradovo željo. Možjé se urno lotijo kamenja, naredé jamico, položé vánjo Slovogoja, sestavijo nad truplom oblok in na vrh nakopičijo skalic, kar jih utegnejo premkniti na tesnem Triglavovem temeni. Ko orli in sopi spoznajo, kaj se ravná, dvignejo se tudi oni in prinesó z bližnjih prepadov in prodivov toliko skalic, da je učenjakov grob lepa kamenita gomila. Ujede prinesó tudi ličnih cvetic in jih razsteljó po gomili. Napósled se rasedejo po vrsti okolo gomile in sklonijo glave, kakor bi žalovale za gospodom, ki jih je nad sto let gojil in vodil ter ž njimi delil tiho samoto na kamenitem morji okrog Triglava. Niti vabljenje niti pretenje Rudovarovo jih ne odvêde od Slovogojeve gomile.

Ko je bila také poslednjemu Slovencu zgrajena dostojna gomila vrhu Triglava, opomni vodja spremstvene čete, da je skrajni čas iti še k Bogatinu in tam izbaviti, kar je ukazano. Temu vodji je bil obraz nekoliko evropski, govoric pa pravilno francoska. Rudovar pristavi tudi francoski, da se morata Samorad in Plahtalič za sedaj zmatrati ujetnikoma, dokler ne dojde drugo povelje, in da morata počakati na Triglavu, dokler se ne vrne izprevod.

Nató dé Plahtalič: — Prehiteli ste me, gospod Rudovar! Misli sem že izreči, da bodite vi in vaši spremljevalci najini ujetniki. Toda obveljaj vaša volja! Razločka ni kdo vé kaj; samó spremiva vas do Bogatina in si potlej ogledava vaše ječe. —

Rudovaru ta odgovor ne prija, toda Plahtalič ga zavrne:

— Da bode brez obotavljanja, odplavava jaz in moj prijatelj dalje in vas počakava v Bogatinu. —

Izrekši se dvigne v zrak, in Samorad za njim. Strmé gleda Rudovar, kakó se izgubljata v daljo.

Na Bogatinu izpregovori Plahtalič Samoradu: — Ta gora krije trojen zaklad: zlatico, te ne potrebujeva; učenost Slovogojovo, te ne želiva; lek za ovekovečbo človeškega življenja, tega ne smeva odnesti. Ne bilo bi pa prav, ako bi Rudovar uplenil te zaklade. Torej zade-lajva jih. —

Kakor bi mignil, prispó iz raznih skalnih razpoklin in iz doline škrajte podskalnjaki in podlesnjaki z zelenimi suknjicami in rdečimi čepicami, póstarni možíci sive brade, pritikavega stasa, a junaške močí ter s kamenjem, nanošenim od vseh straníj, takó umetno zazidajo ves rov, da ni móči spoznati, kje mu je bil vhod. Ko je zid zadelan in zaglajen, pa se naglo zopet poskrijejo po skalnih luknjah Bogatinovih in po drevesnih dupljah dóli v bukovi šúmi.

Sedaj prispé Rudovar s svojim spremstvom. Plahtalič ga oblastno ogovori: — Prepozno ste prišli, zakaj rov do Bogatinovih zakladov je takó trdno zabit in zakrit, da potrebujete dôkaj let, premer ga zopet odprete, ako mu sploh najdete kraj in zmér. Zatorej ne odpa-sujte zrakoplovnih perutnic, ker takoj se napotimo v vaše sedanje bivališče, kakor vam bodem kazal pot. —

Ves preplašen Rudovar ne vé kaj odgovoriti. Plahtalič pa se obrne še do četovodje, rekoč:

— Odpustite, neznani gospod, svoje ljudi, naj gré vsak po svojem opravku. Vi pa nas spremljajte. Preskrbeno je, da vašemu zra-koplovnemu stroju ne poteče gonilna sila, in dodana mu je celó moč, da bodete plavali urno kakor jaz. Torej le naglo se obrnite. Oporekanja ne poslušam. —

Kakor je rekel, takó se je zgodilo, in spustili so se vsi štirje možjé z višave Bogatinove v globoko dolino na jutranjo stran bo-hinjkega jezera, tjà, kjer sta se v XIX. stoletji za streljaj pod jezerom reka Jezernica in reka Mostnica družili v jedno reko, katera se je tedaj od te sovodnji nizdolu zvala Sava Bohinjka. Naši potniki pa ondu niso našli ne Jezernice niti Mostnice, ampak velikanski jez čez

korita pod jezerom od hriba do hriba, v jezu umetne zatvornice in pod rakami, na katere je bila reka navrnjena izpod zatvornic, velika jeklena vretena, goneča velike, čudne stroje. Potniki stopijo v razsežno in visoko poslopje od kovine z velikimi okni v strehi. V tem poslopju je bilo vse nastavljeno in zastavljeno z vreteni, žičnimi vrvmi, stopami, kládivi in drugimi stroji; vse se je vrtelo in gibalo, vršelo in ropotalo, vendar je bilo vse v redu in snagi. Dasi je bil prostor velik in so delali vsi stroji, zapazili so jedva deset delavcev, krepkih móž, a jako nedostatno oblečenih s kožami. Obrazov ni bilo razločiti, zakaj vsak delavec je imel krinko čez lica. Krinka je bila od aluminija z oknom za oči, z luknjami za dihanje in slušanje, in je imela na čelu številko in še poseben znak. —

Na povelje Plahtaličevo povzame Rudovar:

— Z umetnimi jezovi se je površina bohinjskega jezera podvojila, zatvornice pa urejajo odtok vseh vodá, ki se zbirajo v jezero iz vse górenje doline in s planin in goličav nad njo. Sava ne narasta več v velike povodnji. Velika, vedno jednaka vodna moč, ki se zbira v jezeru in spušča po strmih rakah, pa se izkorišča za pridobivanje elektrike, za varenje aluminija, čegar rude je tod okolo še vedno dosti, in za izdelovanje človeškega živeža iz gozdov, ki pokrivajo vso bohinjsko dolino. Za to rabi ta velika tvornica, ki se še vedno večá. Vsa je od železa in drugih kovin, da je ne uniči ni ogenj od znotraj ni ogenj od strele. Elektrike se tukaj veliko napravlja. Nekaj se je porablja v tvornici, nekaj hrani, nekaj po žicah odvaja drugam. Aluminij je sedaj sploh jako porabna kovina, in hvaležni smo, da prednamci niso cenili velikanskih zakladov te rude v okolici bohinjskega jezera. Človeška živila delamo neposredno od lesá. Vse nižje goré, vse nekdaj takó skrbno obdelano polje pokrivajo sedaj gosti drvošci. Po dobro preumljenem črteži sekajo, ali prav za prav, z žico, po elektriški sili razbeljeno, režejo zrela drevesa in jih privažajo tvornici. Tukaj drobé les, razkrajajo in čisté razkrojene tvorine, pridelek pa pošiljajo v drugo tvornico, kjer narejajo, primešujú in pretvarjaje druge pridelke, mnogovrstna živila za sedanje ljudi. Ta živila se varé strogo po navodilih in izkušnjah najboljših kemikov in zdravnikov; v njih pa je samó to, kar človeka res živí in zdravi. Zatorej med sedanjim rodóm ne vidite bolnikov, in krepak stoleten starček ni prav nič nenavadnega. Hrano prirejati od lesá je tudi ceneje in gotoveje negoli od žita, katero potrebuje mnogo obdelovanja in shramb ter je vrhu tega podvrženo raznim uimam. V drugih tvornicah dobavljajo snovi za hrano tudi od rib in živalskega mesá, celó od prstí. Sploh porabljajo ti ljudje vse v

človeško korist, kar se dá. Država upravlja vse tvornice, kakeršnekoli so; zatorej pa tudi sama oblači in hrani vse državljane in gospodinj in tem pogledu takó oprezno, da bi nihče ne trpel lakote, najsi leto dnij ne naredé nobenega živila. Kdor uživa državni kruh, mora državi tudi delati; zatorej ima ona na skrbi, da nihče ni brez dela, da se vsakdo bavi s takim delom, za kakeršno je najbolj sposoben in izurjen, in da pristopi k delu ondu, kjer ga potrebujejo. V tej tvornici so delavci bolj preprosti, vendar imajo prav ugodno stanovanlišče. Stopita z menoj v njih spalnico in obednico. —

Samorad in Plahtalič stopita za Rudovarom skozi ozka železna vrata pod površino bližnje gore, in ko prehodita ozek, nizek in temen rov, dolg kakih petdesetih metrov, dospeta skozi druga bronasta vrata v visoko, okroglo jamo. Elektriška svetilka siplje dnevnosvetle, vijolnate žarke in prijetno toploto po vsem prostoru, vzduh je čist in brez obične zatohlosti in vlažnosti podzemeljskih prostorov. Dočim možjé opazujejo to podzemeljsko jamo, izdolbeno s človeško roko, stopi vánjo delavec, ki je prišel iz tvornice. Séde k okrogli kameniti mizi sredi dvorane in potrka óbnjo s svojo krinko. Takoj pristopi iz stranskega rova drug mož, jednako oblečen in obdejan s krinko, prinese prvemu štirioglat zavitek in mu odklene krinko. Ko je krinka sneta, skoči prvi mož v prostorno korito, katero z vedno svežo vodo polni taterman zadi dvorane. Mož se tam dobro skoplje in opere, potlej séde še ves moker k mizi, odvije zavitku stanijol in jame zvečiti nekovo črno, mehko reč. To je bila moževa hrana za tisti dan. Ni je bilo veliko, toda teknila mu je in ga je nasitila. Potlej je stopil k tatermanu, izpil nekoliko vode in legel v prazno železno posteljo ob steni. Drugi mož s krinko pride zopet iz zakotja, povezne čez posteljo železen pokrov, da je temà v postelji, in zaklene ta pokrov. Zdajci se začuje izpod pokrova druge postelje oduren glas. Paznik hití v stranski rov po krinko, odklene pokrov na postelji in pritrđi delavcu, ki se dvigne z ležišča, krinko na glavo. Paznik izgine v zakotje. Oni mož pa zleze iz postelje, pretegne si ude in naglo odkoraka proti izhodu. Tudi naši potniki stopijo zopet pod milo nebó. Tukaj pod starim košatim mecesnom govori Rudovar dalje:

— V kratkem času smo videli vsakdanje in vse življenje tukajšnjih delavcev: delo, užitek in počitek. Mož, ki smo ga videli prvega, delal je v jami, kakor mu je strogo zapovedano, užil odmerjeno, pripravljeno hrano in sedaj bode spal do trdnó določene ure. Ta mož, ki je pred nami zapustil posteljo in podzemljino, pa je splezal tam na streho svoje tvornice. Ondu bode, veselèč se belega dné, do gotove

ure gledal mirne gore in nepokojne oblake, ki se begajo, kopicijo in podirajo nad gorami ter poslušal ječanje vetra v stoletnih mecesnih in šumenje slapov pod zatvornicami. Priliko bi imel kaj čitati in si izobražati duhá; ali ta človek ni bil odbran za učenost, torej nikoli ni videl črke in knjige. Lahko bi prepeval, toda petja ni čul razven ptičjega v logu. Utegnil bi premišljati, kar preseza njega vsakdanjost, ali to ga ne zanimlje. Saj pozná samó toliko pojmov in besed, kolikor si jih je pridobil pri vsakdanjem delu; in še teh je dókaj pozabil, ker mu je delo izza mlada vedno tisto in vedno vse znano. Niti navadne skrbi ne pozná. Iz vsakdanje izkušnje vé, da dela in dobiva obleko, stan in živež in da se bode to, kar je bilo doslej vsak dan redno, takisto ponavljalo tudi v bodoče. Mož celó ne vé, kaj je smrt. Videl je morebiti, da se je delavec pri strojih ponesrečil. To pa se pripetí kaj malokdaj, ker so stroji izvrstni, delavci in pazniki izvežbani, krepki in vedno trezni. Če je videl takšno nesrečo, ni ga genila. Mrtveca so naglo odnesli, kam, nihče ni vprašal in zvedel. Drugi dan pa je bilo število delavcev zopet popolno. Kdo je namestnik ponesrečenčev, nihče ne spozná, ker imajo vsi jednako obleko in jednake krinke na líci in ker morajo vsi jednako molčati pod krinkami. —

— Čemú so pač te neznosne krinke? vpraša Samorad.

— Ljudje so jih vajeni kakor vi tesnih klobukov in težkih čevljev, odgovorí Rudovar. Te krinke so koristna naprava. Ž njimi se prav jednostavno vzdržuje red pri delu. Delavci ne morejo uhajati od dela, ker nihče ne more ne jesti ne piti, dokler mu njega paznik ne odklene krinke. Ker pod krinkami ne morejo razločno govoriti, továriš ne pozná továriša, in ne motijo se pri delu; ne podpihujejo se in ne seznanjajo se z željami, ki bi vzbujale prazne nádeje ali obteževale srce s skrbmi. Takó tekmujejo v marljivosti in natančnosti, nikakor pa v nezadovoljstvu. Če pa je kdo prav izvrsten delavec, dobí na svojo krinko posebno znamenje in čakajo ga posebne dobrote. Takó živé ti ljudje mirno, zdravo in zadovoljno. Slobode pač nimajo, ali tega noža, nabrušenega na obeh koncih, tudi ne poznajo. Če jih danes oslobodiš, jutri pomrjó. Saj nihče ne vé, kje je izhod iz te doline, kje in kakó se dela njih obleka, odkod jim prihaja vsakdanji živež in od česa se napravlja. —

— Ubogi človeški rod, da si se toliko poživinil! vzdihne Samorad. Celó konj in vol sta na boljšem! Ona vsaj poznata továriša, vpreženega poleg sebe, kar ni dovoljeno tej dvonogi tovorni živini. —

Na ta vzklik naglo seže Plahtalič v besedo :

— Poglejte, gospod Samorad, nazaj v vélike delavnice iz XIX. stoletja! Čim večja je bila tvornica, čim več je imela delavcev, tem večja je bila med delavci beda in negotovost, kar se tiče prihodnjega zaslužka. Sedaj je vzela država vse delo v roke. Vsak delavec ima gotovo uro za delo in za počitek, in vso preskrbo v življenji mu podeluje država točno in zadostno. Kakov rob pa je bil vaš delavec? Gospodar ga je stiskal pri mezdi, silil ga na čezurno delo, katerega gladni delavec ni mogel zmagati, in ga odpustil iz službe, kadar se mu je zljubilo. Vaš delavec se je slabo oblačil, slabo hranil, poznal pa je potrato in vse ugodnosti višjih stanov, zato jih je vedno črtil in jim zavidal. Naš delavec se dobro hrani in oblači, višjih stanov pa ne pozná in nima drugih potreb, razven tistih, katerim se streže vsak dan. Da bi se delavci uprli kár tolpoma, da bi po dogovoru vsi skupaj pobegnili od dela, kaj takega se pri nas ne dogaja, ker je vsakdo zadovoljen v svojem področji. Naš delavec ima krinko robstva, ali ta ga ne žuli. Vaš delavec pa je imel krinko slobode, in ta ga je težila, ker ga je pod to krinko povsod zadevalo najhujše robstvo. Vaš delavec se je celó slobodno ženil in je smel imeti otrok, kolikor se jih le je moglo naroditi v teku let in stradanja. Tedaj ste imeli na pol nago na pol lačno deco, krdelo kužnih boleznij in občo nemoralnost med delavskimi krogi. Naš delavec se ne ženi. Vsi možjé, ki delajo v tej tvornici in razkropljeni po gozdih v okolici, niso nikoli videli ženskega obraza in ne pomnijo, da jih je nekdanj pestovala ženska. Zató pa ne vidite ni proletarcev ni postopačev, ni beračev ni razuzdancev. Duhomorno se vam zdí, da delavec vsak dan z istim delom ukvarja svoje moči. Tudi v tem je zabeležiti napredek. Že v devetnajstem stoletji so hvalili in v velike tvornice uvajali delitev dela. Res se najboljše, najhitreje in najceneje izbavi tisto delo, katero opravlja izurjen in prav tistega dela vajen delavec. Tedaj kakor sedaj je med delavci nekdo vsak dan mazal kolesa, nekdo vsak dan tehtal železo in nekdo vsak dan prenašal pisma — človek je bil zgolj stroj. Kakov stroj bodi delavec, pa tedaj ni odločevala sposobnost, kakor sedaj, in prvi uk in poziv, kakor sedaj, nego glad delavčev in potreba tvorničarjeva, zakaj bilo je več tistih, ki so iskali zaslužka, nego tistih, ki so ga dajali, in često je moral tisti, ki se je naučil pisati izvrstna pisma, samó raznašati razno pisano šaro. Naš delavec opravlja delo, katero si je sam izbral, vaš pa je delal, kar so mu izbrali drugi. To je gotovo tudi napredek. Sicer pa stopite v Ameriko, ako hočete motriti odnošaje, kakor so se razvili po načelih nekdanjih evropskih učenjakov in dela gospodarjev. Morebiti vam bode ugajalo tam bolje

negoli v preustrojeni Evropi. Tam vidite golotno slobodo in izvestno učinite delo krščanske usmiljenosti, ako tej zmrzujoči slobodi kupite obleke, da si more vsaj nekoliko odeti svojo goloto. —

Samorad odgovori: — Ne mika me v Ameriko. Saj še same te tvornice ne morem umeti. —

Rudovar pojasnjuje nató dalje:

— Ondu vidite navrnjene telefonske žice. S pomočjo teh žic vodja vseh enakih tvornic nadzira vse hkrati in lahko govori z vsakim posameznim vodjo, paznikom in delavcem ter ukazuje na vse strani. Ravnatelj te tvornice sedi v óni sobici; srebrno krinko ima na glavi. Vsi podložniki ga poznajo po tej krinki, kakor ste vi nekdanj razločevali svoje visoke dostojanstvenike po zlatih zvezdah in obšivih na ovratnikih. V srebrni krinki tiči njega oblast, in če mu nekoč, ko vstane izpod posteljinega pokrova, paznik priklene zlato krinko, bode tisto uro vodja mnogim tvornicam; v navadnega delavca pa se pretvori, ako mu priklene aluminijevo. Ne v prvem ne v drugem slučaju pa ne bode poznal ni svojega prednika ni svojega namestnika. Vodja in ravnatelj sta učena možá; na razpolago jima je vsa vednost v njiu stroki; toda samó v tej, ker tudi pri delu uma in glave je delitev dela izvêdena do skrajnosti. —

Plahtalič naprosi Rudovara, naj bi takisto razkazal bližnje učilišče za mladino v labodski dolini nekdanjega Korotana. —

— Prav rad, odgovori Rudovar, samó nekaj me peče. Oprostite, da povém naravnost. Nad vse bi bil nesrečen, ako vi ali vaš spremljevalec poznata skrivnost mojega leka, ki podaljšuje življenje, in velika bi bila moja odgovornost, ako se ne vrnem ob določeni uri na ukazano mesto. —

— Ne bojte se, odgovori Plahtalič nasmehoma. Do vašega leka nama ni prav nič. O pomočkih, ki podaljšujejo ali okrajšujejo življenje, naučili bi se celó pri meni kaj novega. Opažal sem oba vaša leka, in moje opazke bi vam bile jako koristne. O tem govoriva pri drugi priliki. Ako pa z menoj kaj zamudite, hočem vas takó opravičiti, kakor bi se vi samí nikakor ne mogli. Torej, kár brez skrbi na nogel! —

Potniki se vzpnó v zrak in skoro ugledajo pod seboj krasno labodsko dolino. Velika poslopja so tam razpostavljena po očitem načrtu, nekaj stara po evropskem ukusu, nekaj nova brez ukusa. Sestav teh mnogovrstnih poslopij obkolja visok zid. Po izvestnih presledkih so zgrajeni okrogli stolpi za stražnike, ki tam pazijo, kaj se godí znotraj in zunaj obzidja. Stopili so med te gradnje nevidni in

neslišni za druge ljudi. Čudili so se dvorani, v velikih razmerah postavljeni, svetli, zračni in topli. Tam je bilo okolo tisoč mladih žensk, ki so oskrbovale vsaka po jedno ali dve deteti, pestovale, dojile in oblačile vse snažno in redno kakor na strogo povelje. Zraven sobane je bila bolj temna in še bolj prostorna spalnica za deco prvega leta. Spalo je v nji nad tisoč otrok; starejše ženske pa so se tiho šetale med posteljicami, in kadar se je dete vzbudilo, prenesle so je v drugo dvorano in oddale drugi ženski. Obhodili so takó še nekaj dvoran. Videli so, kakó se večja deca učé hoditi, kakó se igrajo in vežbajo. Tudi tukaj so vladale ženske mlade in stare. Vsi otroci so bili zdravi, čvrsti in veselih lic. Oblečeni so bili vsi jednako, da se niso mogli razločevati. Ženske, ki so jih oskrbovale, pa so nosile vsaka svoje številke všite na obleki in so imele glavo odeto z gosto tančico, takó da so se jim samó oči videle skozi odejo.

Prišli so dalje do učilnic in vežbalnic, kjer so se urili samó dečki vpričo moških učiteljev. Rudovar je razkazoval, kakó uk napreduje z leti in se loči v posamezne stroke. Videli so razne delavnice, kjer so dečki vpričo učiteljev in starejših vodnikov poskušali vsakojaka dela vsak po svoji sposobnosti, in učilnice, kjer so mladi dečki izdelavali znanstvene naloge, kakeršnim so bili v XIX. stoletji jedva kos odrasli mladeniči. Rudovar je povedal, da so od tretjega leta dalje strogo ločeni dečki in dečle in da se nikoli več ne vidijo, ako jih pozneje posebe ne odberó za to. Vsak deček dobí s tretjim letom svojo posebno številko ali več števil in znakov, s štirinajstim letom pa krinko, katera ga potlej tlači ali diči vse žive dni. Prvi priklep te krinke se zvrši slovesno in je za dečka pomemben dan, katerega se veseli že dolgo naprej. Vsak deček se mora učiti, dokler ni sposoben za svoj posel; učí se tega, do česar kaže največ poziva, in izučiti se mora, kolikor je največ možno. Vse to vodi in oskrbuje država. Otrok ne pozná očeta in matere, ne brata ne sestre in ne zvé nikoli ničesar o njih. Saj celó mati, ko pride po otročji postelji k dojenčkom, ne vé, ali bode dojila in pestovala svoje ali tuje dete, ker mora vzprejeti tistega dojenčka, katerega ji odberó ravnatelj zavodovi, in zamenja ga z drugim, kadarkoli se to zljubi tistim gospodom. Takisto učenec ne pozná svojih učiteljev, ker so njih lica pod krinko; od štirinajstega leta dalje so mu tuji celó součenci, ker nosijo vsi krinke in se menjajo po letih, zavodih in sposobnostih. Vsak učenec, bodisi mlad delavec ali mlad učenjak, pa se učí in uri marljivo in veselo ter dospé do izredne dovršenosti. Napósled ga država pošlje k primernemu delu v neznan kraj in med továriše, ki so si vedno neznani po obličji. Tam

se mladenič kàr najgorečneje prime dela, ker vé, da mu samó marljivost in točnost pomore do višje stopinje. Zajedno pa pazi, da se mu ne zamení številka na krinki, ker pod to številko se popisuje vse njegovo življenje, katero vedno nadzirajo očiti in skrivni nadzorniki. Nепrestano nadziranje je pri tem rodu velike važnosti. Tudi to vzgajališče in vsi jednaki zavodi se vedno nadzirajo po telefonski žici, po posebnih vladnih odposlancih, in vsako posebe še po številnih osebah, ki so po stari jutrovski šegi prestvarjene v to, da so nepristranske v vseh vprašanjih, tičočih se moškega in ženskega spola, in posebe izučene, da kakor stari Argos zapazijo in neusmiljeno ovadijo vsak najmanjši nered. Te osebe imajo tudi svoje posebne krinke ali tančice s številkami, kakor po dnevnem redu menjavajo moško in žensko obleko. —

Samorad se je na tej velikanski rednici in vadnici marsičemu čudil in je marsičesa pogrešal. Med drugim je prosil pojasnila, zakaj ne vidi umetnih slik, kipov in nikjer znamenj, ki bi spominjala vere in bogočastja.

Rudovar takoj odgovorí takó-le:

— Pri tem rodu se vsaka reč zmatra samó od praktične strani. Zatorej jim ni slasti in sposobnosti za umetnost, samó dekleta se učé nekoliko peti. Neznana jim je vsa idealnost, in pod smrtno kaznijo je prepovedan vsak poskus pesništva ali modroslovja. Sicer so pa že za vaših dnij propovedovali od zgoraj, da so vse idealne težnje sanjarstvo in da je dober samó tak národov besednik, ki učí in vzpodbuja gmotni napredek svojega národa. Kar je vam vera, bogočastje in življenje duše po smrti telesa, to je temu rodu neumevna stvar. Tudi najomikanejši človek med njimi ne premišlja, kaj bi utegnili biti vzroki in činitelji svetovja in človeštva, ali vlada kakovo bitje nad nami in svetom, ali je človekovo bitje končano s telesno smrtjo. Na umovanje o teh nadtelesnih vprašanjih ti odgovorí, da ne verjáme, česar ne vidi na svoje oči, in da si je brezpametno nakladati dolžnosti in skrbi zaradi negotovega življenja po smrti, dočim naše zemeljsko in gotovo življenje tolikanj záse zahteva vso našo mladost in starost, ves naš duševni in telesni trud, da poleg skrbi za sedanost ne utegnemo misliti na prihodnost po smrti. Tem ljudem zadošča vidna državna oblast in ta jim je toliko popolna, da jim je veleizdajstvena predrznost že samó slutnja, da bi nad to vlado mogel biti še višji vladar in sodnik. Tudi tega, kar je nam morála, ne umejejo. Saj nimajo proste volje in vse, kar počenjajo, delajo po ukazih. Torej je vsa njih morála ta: »Védi se, kakor ti je zapovedano, da ne bodeš kaznovan.« Sicer

ste pa takisto v XIX. stoletji v svojih velikih vojašnicah in tudi drugje gojili načelo brezozirne, slepe pokorščine, ki je bila često nasprotna krščanskim zapóvedim. Ondaj je tudi vstal marsikateri govornik in pisatelj, ki je učil brezverstvo, tajil neumrjročnost človeške duše in zahteval, naj se veronauk odpravi iz šole: »Vera ali nejevera bodi vsakomur prosta, in z verstvom naj se bavita jedino rodbina in cerkev.« Sedanji rod pak je odpravil vero, cerkev in rodbino; zatorej tudi ne pozná duvalizma med potrebama za časno in za večno življenje, kateri sta se pri vas često križali navzlic vaši verski moráli; in tudi ne duvalizma med posvetno in cerkveno oblastjo, kateri sta tolikrat prišli do očitnega boja med seboj. —

Plahtalič je želel videti še drugih naprav. V tem zapazi, da je odšel spremljevalec, četovodja triglavskih zrakoplovcev. Vsi ga gredó iskat, in bistro okó Plahtaličevo ga skoro uzrè v drugem oddelku, oddaljenem deset kakih kilometrov. Bil je to oddelek za žensko mladino, ograjen z višjim zidom nego otroški in moški oddelki. Četovodja je ondu neviden prebivalcem tistega oddelka, viden pa našim potnikom sedèl v visoki travi in ves zamaknjen zrl v venec osemnajstletnih, lepoličnih mladenčic, ki so pojoč plesale kolo v senci velike lipe. Plahtalič ga potrkuje na ráme, četovodja pa se oglasi: — Glejte te divne prikazni! Nam so podobne, vender si ne morem domisliti in nikoli se mi ni sanjalo, da morejo také krasna bitja vzrasti pod našim nebom! Glejte kakó se gibljejo te stvarce, in žive so, kri in mesó imajo, govoré naš jezik in s kakó milim glasom, celó pojó, kakor nisem čul še nobene ptice. Takó me žene srce do teh mičnih lepot, da ne morem povedati. Vi, gospod, imate brezkončno oblast, podelite mi dovoljenje, da ujamem in s seboj odnesem dve ali tri teh veselih, živih igračic! —

Plahtalič prav resno odgovorí razvnetemu mlademu možu: — Prijatelj, mirujte! Ne kár dveh ali treh, saj je z jedno sámo često dókaj težave. Ali tudi jedne vam ni také lahko dobiti. Če ste jako spretni v svojem poslu, če ste ga vedno poslušno opravljali, če ste trdnega zdravja in velikih duševnih zmožnostij in če v knjigi, katera se piše o vašem življenji ali o številki, katero ste nosili na svoji krinki, ni zabeležene nobene graje ali kazni; onda vas izvestno izberó, da pridete pred obličje takim prikaznim; mi jih imenujemo ženske. Onda se neko jutro vzbudite v lepi hišici, kakeršne dosedaj niste videli. K vam pristopi takšna prikazen, kakor jih sedaj gledate, in vam ljubeznivo odklene krinko za vratom. Potlej bodeta v tisti hiši samá prebivala oba brez krinke; vi pa bodete gospodar in imeli pravico, ženski, ki bode

vaša zvesta tovarišica in služabnica, ukazovati, kakor so vam dosedaj ukazovali drugi ljudje. —

— Kaj je to pravica? Te besede ni v naših slovarjih. Pojasnite mi jo, blagi gospod. —

— Besedo »pravica« je prav lahko raztolmačiti, dejanski in istinski jo pokazati pa jako težavno. Sicer vas zanimlje samó moževa pravica. Kaj je ukazovati, kaj slušati, to znate. Moževa pravica do žene je ta, da mož ukazuje, žena pa sluša ali ne sluša, kakor ji ugaja možovo povelje. Smé se pa mož tudi ravnati po ženini volji. — Če torej dobite tovarišico, bodete jo imeli nekaj mesecev, potlej vam bode izbrana v zameno za prejšnjo druga, tretja in takó dalje, morda lepša, morda hujša, morda nova, morda jedenkrat ali večkrat prejšnja. To izbiranje, katero bi vam bilo brez dvojbe pretežavno, bodo imeli na skrbi ravnatelj tega zavoda. Da se pa teh različnih ženskih bitij ne naveličate, bodete vsak dan tudi pridno delali. Sléharni dan ob gotovi uri pojdeta iz svoje hišice vi in žena. Ona vam priklene krinko, vi pa nji tančico. Vi bodete v šoli in delavnici učili take dečke, kakeršni ste bili nekoč samí; vaša žena pa bode opravljala malo deco in učila na ženskem oddelku. Takó vam bode življenje teklo in potekalo jednostavno in brezskrbno. Imeli bodete svojo hišo, dobivali vsakdanjo hrano, in skrbeli bodo vaši vodje, da ne ostanete brez ženske tovarišice. Celó skrbi za otroke bodete oproščeni. Vi in vaše ženske namreč nikoli ne zveste, ali so tisti otroci, ki jih dobivate v vzrejo in vzgojo, vaši ali tuji. Svoje hišice in šole ne ostavite nikoli več, ker se ne rabi za nobeno drugo delo, kdor je dobil žensko tovarišico in je uril mladino v šolah in delavnicah. Med tem velikim ozidjem prebijete nekaj let do neznanega dné, katerega vam odločijo vodje teh zavodov, in tedaj se nekega jutra več ne vzdramite. Elektriška káp vam in vaši tovarišici hipoma ustavi sapo in utripanje srca. Précej potlej vaju odnese zrakoplovec v drug kraj in oddá tvornici, kjer vajini trupli razkrojé in sestavine porabijo po svoji umetnosti. Vaše mesto v hišici tudi précej zavzame drug mlad človek, ki vas nikoli ni poznal, in tam bode nadaljeval vaše življenje, dokler tudi njega ne zadene elektriška káp. . . Ali bi vam ugajalo takovo življenje, gospod četovodja? —

— Oh, gospod, in še kakó! Ne morem si domišljati večje radosti, nego po končanem ukazanem delu gledati to krasno, živahno igračico, kakó mi bode plesala, in poslušati, kakó bode ljubko govorila in pela. Gospod, moja domišljija je preslaba, da bi si upodobil to veselje. —

V tem je Samorad Rudovaru omenil, da se mu zdí jako čudno, ker ni videl nikjer mladine s telesnimi hibami, nikjer pohablencev, nikjer znakov neozdravnih boleznij. — Rudovar se pohítí s pojasnilom:

— Občevanje z drugim spolom je dovoljeno samó takim ljudem, ki so telesno in duševno kolikor možno razviti in so se vsekdar védli ne samó brez graje, temveč izvrstno. To občevanje je dovoljeno tudi samó v najkrepkejših letih. S tem se pleme očito izboljšuje. Saj niste videli še nikoli takó visokih krepkih ljudij in takó lepih ženskih obrazov. Tudi v šoli in delavnici ste opažali, da deca tega rodú, kar se tiče duševnih zmožnostij, daleč preseza deco iz XIX. stoletja. V takem razmerji se prav malokdaj porodí dete s telesno hibo. Ako pa se to vender pripetí, ako pri otroku pozneje zapazijo neozdraven nedostatek, onda se tak siromak usmrti, in o smrti ne zvésta ne oče ne mati. Jednako, toda bolj neusmiljeno, ravnali so že stari Spartanci, katere so vam v šolah tolikanj hvalili? Sedanji rod se ravná strogo po načelu, da ne smé sestí k obedu, kdor ne more delati. Jednaka je tudi usoda starčkov, kadar jim odrekó mišice ali duh ali vid in sluh. Človek, ki je doslužil svoje življenje, kár čez noč izgine v kemiško tvornico. —

Samorad dé nató: — Še vedno se ne morem prepričati, da bi ti barbari s človekom, z najdražjo stvarjó, ravnali lepše nego mi s tovrno živino. Ti velikanski prostori so zgolj ostudna človeška kobilarna. Nesrečna država, kjer ne poznajo Bogá, kjer robske krinke nadomeščajo obitelj in rodbino in kjer mladine ne smejo vzgajati tisti, ki so nánjo navezani po krvi in prirodni ljubezni! Kakšna mora biti vest in moralnost, kjer se življenje začnè brez materinske ljubezni in končá z ukazanim umorom? —

Naglo odgovorí Plahtalič namesto Rudovara:

— Ne sodite prenaglo! Ali niste že za XIX stoletja od države zahtevali vseh možnih in nemožnih rečij, kadar so vam pohajale? Ali niste vselej klicali države na odgovor, kadar se je ponesrečil vaš trud? Ta ideal ondaj zahtevane države je sedaj uresničen. Kmetovalec je zahteval državne pomoči ob velikih uimah. Take uime se po statističkih zakonih ponavljajo redno. Toda poljedelec ob obilosti ni deval na stran za dôbo lakotno. Sedaj država sama prideluje, sama vse hrani in oprezno varčuje za bedna leta, ki nam nikdar ne bodo prizanašala. Nekdaj je delavec prestopal od dela do dela; kadar ni mogel dobiti dela ali bolje zaslužka, kadar je opešal, kadar je ohromel, kadar je obubožal po zapravljivosti; takoj je zahteval, naj država živí njega in kopo otrók. Sedaj je vso to skrb prevzela država ter vsakomur

odloči delo in vsakomur deli vsakdanji kruh. Zahtevali ste, da vsakdo, ki je hodil v šole in se kolikor toliko izučil, tudi dobí primerno službo, da bode užival sad svojega učenja. To je sedaj tudi urejeno. Vsakdo se uči celó brez troškov in vsakdo dobí svojemu znanju primeren zaslužek. Toda ondaj ste prezrli najvažnejšo reč: zahtevali ste za svojo stran neomejeno slobodo in pravico, za državno stran pa neomejeno dolžnost. To pa se ne more zvršiti, ker si država ne smé izpodkopavati sama svojih stebrov. Sedanja država je pravici podložnikov priteknila svojo pravico, rekoč: »Ker po neizprosni zakonih prirode in pridelovanja morem pripraviti samó gotovo mero živeža na obedno mizo, zatoorej ne morem dopustiti, da bi državljani k mizi nastavljali slobodno število gladnikov in za vsakega zahtevali skledo in živíla v nji.« Država računja: »Toliko imam živeža, toliko državljanov; toliko jih letos odpade — toliko in toliko se torej smé letos zaroditi novih državljanov in ne več.« Zgodovina pa učí, da se ljudje samí in zlasti takó zvani proletarci ne morejo vzpeti do tiste zmernosti, da bi omejili zarajanje otrók; zatoorej je vlada sama vzela v roko vse zarajanje in vso vzgojo otrók ali prihodnjih državljanov. To se godí prav strogo in se drugače ne dá izvésti. Saj je star zgodovinski zakon, da mora državna sila ravnati strogo in brezozirno, kadar je za občo blagost treba zatreti razdorne strasti in njih učinke. Videli niste bruna v očesi XIX. stoletja, kadar je ondaj evropska država rekla: »Letos potrebujem toliko in toliko vojakov, toliko najkrepkejših móž se odtegne koristnemu delu, toliko roditeljev oddá svojih sinov, toliko ženâ svojih móž, toliko gladnikov bode pogrešalo rednikov in pomočnikov.« Dali ste tiste vojake, in če je naneso naključje, poslali ste jih tudi na vojsko v krvavi boj, v srci žalostni, na jeziku navdušeni. Nikar se torej ne spotikajte ob pezdir v očesi sedanjega veka in nove države, ki pravi: »Toliko in toliko potrebujem otrók; te bodem vse sama preredila, vzgójila, izučila in preskrbela z živežem za vse žive dni. Vojakov pa ne potrebujem in vojskovala se ne bodem.« Čudno se vam zdí, da sedaj ne vidite blaznika ali hromaka in da država takega nesrečnika naglo umorí, ko se zapazi pohaba. Vi, usmiljenejši vek, pustili ste ga, da je počasi umiral ob vidno nedostatni pomoči; in trpeti je moral vrhu tega vso duševno muko, vsa preziranja in vse surovosti tistih, ki bi mu morali biti usmiljeni. Tej državi očitata brezbožnost, ker nikjer ne vidite bogočastja. Pri vas je bilo na videz drugače. Tudi med vami je bilo brezbožnikov več, nego šteje vseh prebivalcev sedanja Evropa. Nekaj je bilo očitih, nekaj omahljivih nejevernikov in mnogo takih, ki so vero samó hlinili pred svetom. Brezbožniki so bili celó med

oznanjevalci božje besede. Ali je dalje tem barbarom imponiralo, da ste imeli v preomikani Evropi toliko nasprotnih ver, dočim mora biti resnica samó jedna? To vse so poudarjali in poskušali napósled zdelovati brez bogoslužja in brez vseh evropskih ver. Tudi sedanji moráli se ne smete rogati. Pri vas se je pač lepó učila vera in morála; toda statistika kaže, da je bil ta uk prenedostaten. Koliko je bilo kaznovanih hudodelnikov, koliko nekaznovanih, koliko gabnih, podlih značajev, ki ste jih morali šteti med poštenjake; kakó ste morali tolikrat na zanemarjeni in razzdani mladini opazati kalí bodočih hudodelstev? Vaša moralna pravila so bila bolj teoretiško težilo za pamet nego vodilo za življenje, zakaj v praksi ste se ravnali po pravilu, katero nam priča statistika: »Védi se takó, da se ogneš človeški kazni, ker ta se ne oprostí in se zvrší takoj; božja kazen pa je daleč in predno te zaseže, utegne se ti oprostiti, ako se spokoriš.« Sedanja barbarska država se je poprijela prakse in statistike, ne pustivši ljudem izbere med morálo in nemorálo. Ona térja od ljudij samó pokorščino, in ni ji do tega, ali je pokorščina nje podložnikov prostovoljna ali prisiljena. Vé pa dobro, da je vsaka zapovedana pokorščina neprijetna. Zatorej je toliko nadziranja, zató so tiste krinke, ki ločijo človeka od človeka, in zató se tudi takoj kaznuje vsaka nepokorščina, ki izvira iz zlobnega namena. Pozná pa ta rod jedino smrtno kazen, ker ne verjame vašim teorijam, da se more hudodelnik izboljšati z ječo. Vi ste bili sevéda slobodni, verni in moralni, sploh v teoriji najpopolnejša družba človeška. Ako pa sad svoje popolnosti — kakor ga kaže statistika in vaša zgodovina — primerjate sadu popolne neslobode tega rodú, kakšno sodbo pač izrečete? —

Samorad odgovorí žalosten: — Moj rod imej vse človeške slabosti, moj rod je venderle človeški rod. Ta rod, v katerem je zatrta vsa človeška čud, pa se je pogreznil na stališče naše živine, katero krmimo, da nam dela, in pitamo, da jo s pridoin zakoljemo. Prosim, odvedite me skoro kamorkoli drugam iz tega gabnega kobilišča! —

V tem pogovoru se je Rudovar nekam izgubil kakor prej četovodja. Plahtalič, ki to zapazi, opomni šaljivo: — Izvestno je starega učenjaka tolikanj pomladil tisti lek, ki podaljšuje življenje, da je šel gledat, kaj delajo tiste prikazni, ki se jim je ravnokar tolikanj divil naš četovodja. Rudovaru pa utegne ta poskus spodleteti prav neprijetno, zakaj vzel sem mu nevidnost, da nam ne more pobegniti predaleč. Pojdimo za njim! —

Beseda o ženskem oddelku zopet razvname četovodjo, in s pro-sečim glasom se obrne k Plahtaliču: — Dovolite, blagi gospodar, da

preženem tega odurneža od tistih krasnih bitij in ga ostro kaznujem za to predrznost! Védité, gospod, da nisem navaden podložnik nove države. Drugače sem vzgojen, nekamo na pol evropski, in važne pravice imam, na primer, nositi zlato krinko z biseri, navadno pa biti brez krinke. Potomec sem tistih evropskih učenjakov in državnikov, ki so azijskim osvoviteljem naše Evrope pomagali urediti državo in ji osnovati primerne zakone, česar vsega novi barbari niso znali. Nekov moj praded je bil mogočen nemški državnik, čegar slava je daleč presezala meje njegove domovine. Rudovar méni, da sem mu služabnik, ali v dostojanstvu sem daleč nad njim, in moja posebna naloga je, da opazujem vse stopinje tega nevarnega človeka. Smem ga celó usmrtiti, ako imam povod za to. Odslovita ga! Jaz vama lahko pokažem in pojasnim več nego on; zakaj meni je vse očito, njemu pa so prikrite vse državne tajnosti. Da spoznata mojo odkritosrčnost, povém vama, da je otroval svojega nekdanjega prijatelja Slovogoja, ko mu je dal piti vrhu Triglava, in da namerja ubiti tudi vaju. Ako dovolita, usmrtim ga še to uro, da vama ne bode več stregel po življenji in ne dlje z grdimi svojimi očmi skrunil tistih divnih bitij. — Izvolita me torej vzprejeti za kažipota po tej državi; v zahvalo mi pa naklonita katerokoli teh krasotic. —

Piahtalič se na glas nasmeje in izreče prijazno hvalo za svarilo gledé hudobne nakane Rudovarove; opomni pa, da sta on in Samorad začarana proti strupu in rani, in ukaže spremljevalcema, naj gresta za njim. Ustavijo se v drugem kraji ženskega oddelka na visoki jelki. Od ondod opažajo, kakó se Rudovar razletava nad velikim vrtom liki prežeč jastreb in se potlej naglo spusti k tlóm v visoko grmovje, tam odpaše zrakoplovni stroj, pogladí si lasé in obleko ter ubere pot proti samotnemu drevesu, pod katerim sedi lepa mladenka, zamišljena v knjigo. Predrami jo Rudovarov poklon in pozdrav. Déklica zakričí na ves glas in zbeží proti bližnjemu poslopju. Na mostiči čez umetno jezerce mora srečati Rudovara. On razpné roke, kakor bi jo hotel objeti. Ona pa krepko sune vánj, da se opoteče ob mostni ograji in se z ograjo vred prekopicne v hladno strugo pod mostom. Dočim se Rudovar v vodi loví za kosove polomljene ograje in glasno kolneč pleza po bregu, pripoveduje déklica trem zagrnenim ose bam, opravljajočim stražniško službo, da jo je zalezovala in na mostiči lovila neznanska ostudna nakazen, ki je komaj podobna ljudem, in da jo je déklica vrgla v lavo pod most. Tiste tri ogrnjene osebe poiščejo to pošast in povabijo najdenega mokrega in blatnega Rudovara, katerega se ne bojé kár nič, v prostorno sobo, da bi se tam preoblekel in

okrepčal. Na migljaj Plahtaličev se prestavijo tudi naši opazovalci v tisto dvorano.

Ogrnjene osebe Rudovara prav prijazno posadé na umetno sestavljen stol zadi dvorane, potlej pa naglo odidejo. Rudovar poskuša vstati, vender sedí na stolu, kakor bi bil pribit. Četovodja povzame:

— Dovolita, da o tem stolu, ki vama je gotovo neznan, izpregovorim nekaj besed. Ta stol, sestavljen od mnogih kovin, izumil je nemški učenjak, ki je s svojo učenostjo vred prestopil v službo novih evropskih gospodarjev. Iznajdeni stol je bil tudi vzrok smrtni kazni izumiteljevi; ta smrtna kazen pa je neovržen dokaz, da je iznajdba izvrstna in zanesljiva. Učenjak-izumitelj je namreč na tem stolu nekaj izpovedal, česar bi sicer ne bil razodel nikomur, in to razodetje mu je prizadelo smrtno kazen. Če sédeš na ta stol, takó se te prime, da se ne moreš premekniti. Potlej ti dadó nekaj piti, nastavijo elektriške in magnetiške toke, in v tebi prestane volja, da bi kaj zamolčal, kar véš in misliš, in kaj drugače povedal, negoli pametuješ, sodiš ali namerjaš. Tvoja usta torej govore suho resnico na vsa vprašanja, in tvoji odgovori, ki se razločno čujejo in vestno zapisujejo, ti so istinsko zrcalo tvojega življenja, tvojega značaja in sploh vsega duševnega delovanja. Ko izpraševanje prestane, dadó ti zopet nekaj piti, in več ne véš besede, ki si jo izgovoril ali katero si bil vprašan. To je stol očite izpóvedí. Takih spiritistiških stolov imamo prav mnogo, in vsakdo med nami vé, kakova so njih svojstva. Zatorej se tudi vedno ogibamo laži, zavisti in prepovedanih namenov, da nas ne izdá ta stol, kadar nam je nánj sestí za očito izpóved. Kdo vé, kakšna bi bila sedaj Evropina podoba, da je bil tisti stol izumljen pred petsto leti! — Rudovar še ne pozná svojstev tega stola, na katerega je priklenjen, vender . . . —

— Vender bode moral za nekoliko trenutkov govoriti čisto resnico o vsem svojem življenji in o vseh nakanah svojih! seže Plahtalič v besedo. Toda svetujem vama, ne udeležujta se te očite izpóvedí. Obema bode neprijetna. Vender storita, kakor vama drago. —

Četovodja odgovori, da hoče poslušati, ker bode čul zanimljive novice, in tudi Samorad reče, da ostane ondu, ker resnična povest dejanj, ki se zvrše čez petsto let, more ga samó poučiti, ne pa žaliti.

V tem hipu stopi v dvorano pet častitih, jako starih žen; bile so brez tančic.

Plahtalič dé Samoradu: — To so mordá poslednje ženske evropskega kolena. — Četovodja pa srepó in po stráni pogleduje te nove prikazni in polglasno vpraša Plahtaliča: — Kakove stvari pa so to?

Podobne so ónim krasnim bitjem, toda teh grdoba proti ónih lepoti je kakor noč proti dnevju. —

— To so stare žene, odgovorí Plahtalič. Bile so pred nekaj leti mlade in krasne kakor tiste, ki ste jih gledali kolo plešoče. Tudi vi se postarate; oslabí vam vid in sluh, sključi se vam hrbet, in nagrbanci se obličeje. —

— Oh, žalostno! Da bi tega ne bil videl! Torej taka je starost! Vedno sem mislil, da je človek kakor mecesen ali smreka v logu: tem krepkejši in častitejši, čim starejši je. O takšni grdi, slabotni starosti dosedaj nisem védel ničesar. Oh, kakó se izpremení lepa ženska! —

— Tudi te ženske so častite, in spoštovati jih morate. — Med njimi je vaša mati. — Ko gledate te blage obraze, ali se vam ne budí v srci posebno čustvo: prirodna, neizbrisna ljubezen otrokova do svoje matere? —

— Neznane besede mi govorite, gospod! Nikakor ne morem pojmiti, kaj je mati, kaj ljubezen. Nikoli nisem čul ali videl kaj takega. Nihče iz našega rodú ne pozná osebe, ki se zóve mati; nihče ne pozná ljubezni. Mi poznamo samó glad in žejo, pokorščino in delo. Gledal sem v lice vsem petim starkam, toda do nobene ne čutim najmanjšega zanimanja; in če mi posadíte nasproti vse te žene zaporedoma na stol očite izpóvedí, onda bode vsaka po vrsti povedala, da čuti do mene prav takó malo kakor do vas. O vsem tem pa hočem pre-mišljati. Nekov notranji glas mi to veleva z nepremagljivo silo. Starost, onemoglost, mati, ljubezen! Srce me sili v premišljanje; ali táko premišljanje mi je prepovedano. Pred menoj je strašni stol, ki razkrije vse. Ali mi je še možno uiti smrtni kazni? Ali nisem grešil že preveč, ko sem samó želel misliti? —

V tem so ženske sédle za mizo, pripravile pisno orodje, dale Rudovaru požirek nekovega soka, pritrdile razne žice na stol in na Rudovarovo teló ter pripele nekaj posebnih žic v telefonsko zvezo z osrednjo vlado, kakor je to pojasnil četovodja. Potlej najstarejša ženska Rudovaru prečíta pisano vprašanje, on pa zamiži ter govori razločno in počasno:

— Nenavadnega človeka ste ujele v svojo oblast, ve zvijačne, stare grdóvice, in zeló se pokesate, kadar mi vrnete prostost. Porodil sem se okolo dvesto let pred vami in upam, da se bodem življenja veselil še ondaj, ko bode že davno porabljen kolomaz, ki se izcvrè od vaših teles. Nekdaj, ko so drugačni in boljši ljudje vladali tej zemlji, bil sem učitelj na visokih šolah, in bilo ni kemika in prirodnoznanca v Evropi, ki bi smel reči, da me preseza v slavi in učenosti.

Te slave nisem zaslužil toliko jaz kolikor moj sprednik na učiliški stolici. Bil je oskromna slovenska duša, jaz pa sem mu bil v svoji mladosti pridejan, da njemu, staremu možu, pomagam pri učenju, pri raziskavah in poskušnjah prirodnih sil in tvarin. Mož je svojemu življenju, posvečenemu zgolj učenosti, zastavil posebno, skoro nedosežno nalogo. Umoval je, da se stara človek zató, ker prihaja z leti v život nekaj snovij, ki kvarijo življenje, in ker mu ne prihaja nekaj snovij, ki vzdržujejo življenje. Raziskaval je to preobilico na jedni in nedostatnost na drugi strani ter napósled preumil tvoriva, ki naj se umetno pridadó človeku, da se v životu kvarne snovi zatirajo, hranilne snovi pa obnavljajo. Takó bi se življenje podaljšalo za nedogledno vrsto let. Ko so bila tista tvoriva teoretiški zasnovana, lotil se je učenjak praktiškega sestavljanja in dobavljanja takega leka. To so bile dolgotrajne, težavne poskušnje, in pri vseh sem sodeloval tudi jaz. Pri teh poskušnjah in raziskavah sva našla marsikaj važnih, prej neznanih prirodnih sil in kemiških spojin, ki jih nisva iskala; napósled pa sva vender premagala vse raznádeje, dvojbe in ovire ter sestavila zaželeni lek, ki se je popolnoma ujemal s teoretiško formulo. Moj učenik je bil zadovoljen sam s seboj, in to je bilo vse. Jaz pa sem slutil, koliko važna je ta iznajdba in kakó sčasoma preobrazi vse zdravilstvo in vse družabno življenje. Živo se mi je sanjalo, kakó bi zaslužil in neizmerno obogatel, da je ta iznajdba moja. No, moj učenik je bil star in že bolj na ónem svetu; in prišla bi mu bila vsa slava že prepozno. Nikoli ni dal ničesar tiskati, zakaj vedno je pilil in mislil v oskromnosti svoji, da še ni zadosti učen. Tudi svoj lek je hotel objaviti šelc za nekaj let, zakaj prepričati se je hotel s strogimi poskušnjami na svojih starih kostéh in na drugih, da ga iznajdba ne vara. Meni pa je bilo do slave in bogastva, bil sem mlad in nisem mogel čakati. Torej sem poskusil nov lek — a ne tistega za podaljšavo življenja — na svojem učeniku. Takó sem bil po okoliščinah prisiljen preseliti v večno življenje možá, ki se je vse žive dni trudil, da podaljša časno življenje svojega rodú. Sedaj je bila iznajdba moja, in moji so bili vsi zapiski preučenega možá, ki je umrl brez slave. Naglo sem potlej plezal kvišku na lestvi slave in učenosti ter bil končno imeniten učenjak, ker sem imel dober spomin in spretne roke za učenost svojega učnika. Po mnogih pokušnjah, ki so se vse izvrstno obnesle, objavil sem, kakov lek sem iznašel. Rabil sem ga uspešno pri mnogih ljudeh, sevéda za drag denar. Ponudil sem iznajdbo na pródajo, toda kupce je plašila visoka cena. Nasproti pa so uprav tedaj, ko sem se menil oženiti, zavistni zdravniki zagnali hrup, da so v mojem leku strupene

spojine in da sem najnevarnejši mazač in slepar. Moj lek je bil prepovedan, jaz pa vesel, da me niso vteknil v ječo in da so mi vzeli samó profesorsko službo. — Dober znanec mi je bil, blaga duša, jezikoslovec Slovogoj, ki pa je imel napako, da se je hudo sprl z vsakomer, kdor ni hvalil njegovih jezikoslovskih muh. Ta moj prijatelj je pred nekaj leti svojo učenost, katere nihče ni hotel poslušati, svoje abecede, ki se nikoli niso pisale, in svoje slovnice o jeziku, ki se nikoli ni govoril, odnesel v nekovo zakotje med visokiini gorami. Pridružil sem se mu za nekaj let, ko sem videl, da azijski divjaki, ki ne čislajo nobene učenosti, s kruto roko podjarmljajo in si osvajajo državo za državo v Evropi. Iz doline sva se umeknila v nekovo goro, kjer sem našel primerno bivališče za taka dva učenjaka. Tam sem potlej po naključji zapazil, da planinski orli mojemu leku sličen sok dobivajo v redki cvetici, rastoči na tistih gorah. Ob tem soku sva živela in se ž njim pomlajala nad dvesto let. Kaj ne, častite stare kosti, takov sok bi vzprejele kaj vesele, da si preobrazite gubé na licih v mladostno cvetje in da vam zaroji življenja žejna kri po otrplih žilah? Toda meni ni do vas. Moje namere leté gorostasno više. Slovogojevih slovniških teorij sem se naveličal do sita, šel sem do barbarov, ki so se v tem že nekoliko olikali, in prišel do vašega vesoljnega gospodarja. Pokazal in dokazal sem tam svoja čuda, in bila so spodobno vzprejeta. V plačilo nisem prejel denarja, ker tega ne poznate; vendar veliko je moje plačilo. Sedaj sem gospodarjev doglavnik, vsa Evropa mi je pokorna, samó vrhovni gospodar ne; a tudi ta je v moji oblasti, ker sem mu razodel o svojem leku samó toliko, kolikor meni koristi. Tudi on bode živel samó toliko let, dnij in ur, kolikor mu jih odmerim jaz. Pekla me je le jedna skrb. Prijatelj Slovogoj, ki jedini vé pridobitev mojega soka, mora umolkniti. Ker pa gotovo molčé jedino mrlíči, moral je umreti. Pil je moje kapljice, vinu pri-mešane, in sedaj molčí. Nad dvesto let sem mu netil življenje, katero ni hasnilo niti njemu niti človeštvu. Imel sem torej pravico ustaviti takovo umetno življenje, imel pa sem tudi dolžnost, táko svojo tajnost obvarovati možnega izdajstva. Zató mi je tudi dolžnost, v večno molčanje prisiliti dva sumnjiva ovaduha, katerima je Slovogoj gotovo izblebetal mojo tajnost. Nekaj nadprirodnega imata na sebi, vendar se mi bode posrečilo, da ju dobim v pest, kakor se mi je doslej posrečilo vse, če ne prej, pa pozneje, saj imam časa, tega najdražjega človeškega blagá, v izobilji. Potlej bodem krotil barbarsko drhal po vsi Evropi in Aziji; tisto azijsko budalo, katero se bode nazivalo vse-mogočni gospodar, pa bode poslušno orodje v moji roki. Sedaj me

je zopet volja, da se oženim, da zaplodim svoj rod in imam koga, ki mu smem oporočiti tajnost svojo. Pogledati sem torej račil med vašimi krasnimi ujetnicami, da si izberem nevesto po svojem ukusu, in ne takšne, kakor se izbirajo vašim možem. V tem ste me danes ovirle. Drugoč me ne bodete več ovirale, ako bode imel ravno ta zavod čast mojega prihoda . . .

Odkod je moj rod, hočete tudi védeti. Da nisem azijsko budalo, kaže duhoviti moj obraz; in če povém, da sem plemenitega kolena, tega ne umejete. Moji dedje so bili slovanskega rodú. Nekdo si je po blagi radodarnosti, katero mu je dopuščala velika imovitost, pridobil dedno plemstvo. Plemiči so se potlej pomadjarili. Od nizkega slovanskega jim je ostalo samó ime, in nekdanje vroče slovansko rodoljubje se je obrnilo v črt do vsega, kar nosi slovansko srce. To je bila za tiste dôbe navadna reč. Plemenita rodbina je počasi obubožala, kar je tudi navadna reč. Vi ne poznate plemstva, torej ne pojmite, kakó bridko čuti življensko breme zaveden vnuk slavnih in bogatih baronov, kadar mora s preprostim plebejcem tekrovati za vsakdanji kruh. Da bi lože nosil to breme, ostavil je moj oče domovino svojo in šel po svetu s trebuhom za kruhom. Na tem žalostnem in tolikokrat brezuspešnem romanji zvé, da je nekov njegov prednik, ondaj ne še plemenit, založil precejšnjo vsoto na obresti, takó da se bodo obresti izplačevale, kadar glavnica doseže izvestno vsoto. To izplačevanje se začne za malo let. Dobivali bodo obresti ubožni potomci tistega ustanovitelja, jeden ali več, kolikor bode ubožcev. Pri tej ustanovi pa je bil natvezen tesnosrčen, a strog pogoj, da mora biti vsak uživalec te ustanove porojen na slovenski zemlji od slovenske matere in da mu mora biti materin jezik slovenski. Krvavelo je očetu vroče madjarsko srce; ali ustanova je bila bogata. Šel je med Slovence, med dobre ljudi, in dobil pri imovitem, poštenem Slovenci — prav pri očetu Slovogojevem — službo in kruh. Za malo časa se oče poroči z devico iz kmetske hiše. Jaz sem se potlej porodil v kmetski hiši na slovenski zemlji, in slovenski me je naučila kmetska slovenska mati, ki ni védela, da je njen mož baron; zakaj oče je zamolčal svoje plemstvo, da je menj bridko služil preprostemu kmetu. Ustanova je dospela do izplačevanja obrestij. Oče je dokazal, da je madjarski baron in pravi potomec tistega slovanskega ustanovnika, ki je bil plebejskega rodú. Skoro sem pridobil uživanje ustanove do prve svoje stalne službe. Letno plačilo je bilo toliko, da sva se z očetom preselila v mesto in da sva mogla živeti po baronskem stanu. Mati pa je ostala pri svojih kmetskih roditeljih, kjer je dobivala od očeta in

pozneje od mene potrebnih novcev za svoje oskromne potrebščine. Šolal sem se dobro, naučil se tudi prav dobro očetnega madjarskega jezika. Opustil pa sem materinščino in čimdalje bolj sem črtil ta jezik in národ, ki mi je dal neplemenito mater; saj to sovraštvo ni bilo prepovedano v ustanovnem pismu. Toda minilo je, ko sem videl umirajočega poslednjega Slovenca. Tudi jaz sem poslednji potomec baronov Veseljenkov; moj praded, ki je založil ustanovo, pa je bil Stojan Veselin, vlastelin v Kraljevci pri Sotli . . . —

— Bežimo od tod! zakličé Samorad. Stojan Veselin je bil moj oče! —

— Prepozno je! odgovorí Plahtalič mirno. Spominu na poslednjega pravnuka svojega ne uidete, najsi splavate tudi na zadnjo zvezdo v svetovnem prostoru! —

Samorad je izginil v tem hipu.

(Dalje prihodnjič.)

Spomini.

Da zabim neprijazno
Sedanjest, sreče prazno,
V dni prešle zrem nazaj:
Pregnanec sem iz raja,
A vedno v duši vstaja
Adamu méni raj!

Kakó sem dni nekdanje
Vesele sanjal sanje;
Mladienič brez skrbi!
Kakó srcé je mrlo,
Kadár okó mi zrló
Dekletu je v oči!

Prijatelje udane,
V veseli družbi zbrane,
Nahajala nas noč;
Kozarci so zvenčali,
Glas srcu mi dajali,
Domovja čast pojóč.

Za sliko slika vstaja,
Spominov roj brez kraja,
Če v bivše gledam dni;
V gomile globočine
Ponesem té spomine,
Ko smrt me dohití . . .

y.

Pogubni malik svetá.

Spisal dr. Simon Šubic, profesor na vseučilišči v Gradci.

(Dalje.)

IX. Pravno razmerje na Martu.

»Gukaj na vašem dvorišči mi je malone pri srci kakor doma v Atenah,« povzame Sokrat. »Grki smo imeli kaj izvrstne kiparje, vendar tudi pri vas je dôkaj vrlih umetnikov, kakor priča veljavno vaše kipovje.«

»Ali ničesar ne pogrêšáš na njem?« vpraša mati Hrizila.

»Ne vé m, česa bi pogrêšal? O kipovji mi vaš oče še ni povedal prazgodovine; to, kar smo slišali, ni več nego osnovna misel. Česa bi torej pogrêšal?«

»Toliko si slišal,« odgovori Hrizila, »da je srednja podoba zrakoplovna ladja, stoječa na megli. In iz tega, kar smo se danes pri mizi menili o prazgodovini ikarstva, zvédel si tudi toliko o zaporednosti naših izumov, da je bilo ikarstvo v navadi že mnogo vekov pred zračno ladjo. Mislila sem torej, da bodeš vprašal, zakaj stoji na ladji goloten človek in ne človek v ptičji obleki.«

»Nič ne pogrêšam obleke na teh podobah,« pravi Sokrat, »saj sem z dôma vaje golih kipov. Ali ni človeška podoba najdovršenejša oblika vsega stvarstva? Da si je človek, navdušeno stvarjajoč bogove, védel izmisliti popolnejšo podobo, dal bi jo bil vsemogočnim bogovom. Toda ni v prirodi ni v duhu svojem ni našel lepše podobe, zato si je ustvaril bogove po svoji podobi. Bil je pa Stvarnik od veka do veka pred človekom, torej je prav, kar pravijo modrijani, da je človek ustvarjen po božjem obličji. Zakaj bi torej umetnik skrival odlično lepoto božjo, ki se razodeva v človeškem telesi? Nekateri pravijo, da sramežljivost trpi vzpričo golote. Ni res! Čistemu srcu in nedolžnim mislim je vse čisto. Ko bi se povsod kakor v Atenah razpostavljali umetniški goli kipi, da bi se jih otrok privadil že izza mlada, nikoli bi ga ne obšlo čustvo nesramnosti. Ako pa z vzgojo vzbujaš v mladih prsih čustvo srami ob golem telesi, priroduješ človeštvu, kar na sebi ni prirodno. Sevêda, vse drugače je, če kaže podoba vedenje, katero nam je zaradi privzgojenih šeg nespodobno. Tedaj ti vzbuja podoba, sósebnó kadar se trudi zakrivati goloto, poštranske misli, ki se ne ujemajo s privajeno nravnostjo. V obče pa treba reči, da na gledalca plemenito vpliva odkrita povzdigljava lepota človeškega telesa.« —

Ko izpregovorimo še nekaj o drugih stvaréh, pride oče Arhont. Séde k nam, toda tih je in nekamo bolj zamišljen, nego mu je navada.

»Kaj te je pa zadelo, da si takó potrt?« vpraša skrbno mati Hrizila. »Ali si imel prevelike skrbi, ali se te je priteknila posebna zopernost?«

Oče Arhont odgovorí: »Prav si me spoznala po vedenji, kakšne volje sem. Tak je človek! Nikdar ne more popolnoma zakrivati čustev, takó mu silijo v oči in v obraz. Kaj bi se tudi silil lagati z obličjem, saj nam je laž na Martu jedna največjih ostudnostij. Odkritosrčnost ozdravlja dušo bolesti. Torej vam hočem natančno razodeti, kaj se mi je pripetilo v teh kratkih urah.«

»Gotovo kàj takega,« pravi Hrizila, »kar se zgodí pri nas le malokdaj, sicer bi te ne bilo prevzelo takó živo.«

»Res je takó. Laži in hudodelstva na Martu kàr nič več nismo vajeni. Sreča, da se pripetí malokdaj kàj takega! Popóldne, ko hodim po svojih opravkih in ogledih, grem baš mimo samotkalice; kàr mi udari na uhó klic na pomoč izza zelenega plotú, ki loči tkalniški prostor od polja in njiv. Naproti mi priteče rokodelec, kličoč: ‚Prav, da ste tukaj — Ablon je pobit!‘ — Priskočim in kaj ugledam? Za plotom leži Ablon, ranjen na smrt. Na vprašanje, kaj se je zgodilo, pové mi rokodelec, kar je opazil. Ablonov tovariš Ajak je gojil v srci misli na Kalipovo hčer Herzo. Če je mimogredé prijazno vzprejela njega pozdrav, zmatral si je njeno prijaznost za ljubezen. A Herza je na skrivnem ljubila Ablona. — Ajak je bil danes na vse zgodaj že nekaj razkačen in se je pregovarjal s tovariši. Popóldne od daleč ugleda Herzo. Baš ko se ji že bliža, vidi Albona, ki je stopil hitreje od njega k nji in se kàj zvesto razgovarja z dèklico. Ljubosumnost omrači Ajaku možgane. Ko se Ablon vrača proti samotkatici in stopi čez prehod, skoči Ajak nánj in ga oplazi s polenom po glavi, rekoč: ‚Evo ti plačila, da mi jemlješ Herzino ljubezen!‘ Herza opazuje iz dalje kakor plašna srna, kaj se godí. Ko ji namignem, priteče. — ‚Kje je razbojnik, ki me je ranil v srce?‘ vzklikne s takim glasom, da se razlega daleč po okolici. Ajak je sicer pobegnil, toda ne daleč. Skril se je v grmu in čakal, kakó se izteče. Ko začuje Herzin vzklik, spozná, da ni on nego Ablon nje izvoljenec. Vrne se in stopi k Herzi, rekoč: ‚Tega so krive tvoje oči, kriva je moja slepota in bohotnost! Kesam se zločina, izpreobrnjen sem.‘ — K meni se obrne in pravi: ‚Pripravljen sem na vsako pokoro, oče sodnik!‘

»Kaj se zgodí s hudodelnikom Ajakom?« vprašam sodnika Arhonta. »Ali bode obešen, ali mu vzamete glavo, če je ubil Ablona?«

Odgovorí mi oče Arhont: »Nič tega. Tiste starodavne države na Martu, ki si zaradi svoje nedostojne osnove niso védele pomagati drugače nego takó, da so smrt kaznovale s smrtjo, tiste niso imele do tega nikoli pravice ni pred Bogom ni pred ljudmi. Takim vladam je dodeljena oblast le toliko časa, dokler se ljudstvo mora klanjati njih sili. Toda sila ni prirodna podlaga držav. Po prirodi bi morala država skrbeti za blaginjo državljanov. Blaginje se pa nihče ne brani; občinstvo se je udeležuje, ne da bi ga kdo silil. Državo, oprto na silo, zmatrali bi mi za trhlo ostalino trinoške sužnosti. Na Martu smo si ustanovili takšno družabno národno življenje, da ne gré nikomur po sili, nikomur za življenje.«

»Kakó pa strahujete hudodelce, če ne s strahovalnim vzgledom? Na Zemlji si sodniki čestokrat ne vedó pomagati drugače nego z obsodbo na smrt. Smrt ni samó kazen obsojencu, nego tudi strah tistim, ki bi utegnili storiti kaj hudega.«

»Rajši ostani devetindevetdeset dolžnih zločincev živih, nego da bi med stotino obdolžencev obsodili na smrt le jednega nedolžnika! Rad bi poznal sodnika, kateremu bi vest ne očitala vse žive dní, ako je morda komu po krivici prisodil smrt! Saj je dovólj vzgledov, da se bridko kesanje še tistemu vedno obeša na peté, ki je nehotoma po nesreči na lovu ustrelil továriša! Kakó bi bilo drugače s sodnikom? Saj ima tudi on v prsih Sokratovega ‚demoná‘, tudi njega peče vest, in Erinije, boginje duševne kazni, preganjajo ga po vseh potih do groba! Človeško življenje nikakor ni igrača. Božji plod je, in nihče nima pravice do njega. Vsi medčloveški odnošaji se dostajajo vedenja tega do ónega. Pripravljati vedenje mladine za družabno življenje, to je naloga vzgoji; popravljati vedenje odraslecev, to je naloga družbi in národni vladi — do življenja nima nihče pravice.«

»To je tudi moja misel,« pristavi Sokrat, »dasi se nisem upiral, niti ne pobegnil, ko me je rodno grško ljudstvo po krivem obsodilo na smrt.«

»Kje pa imate ječe, kamor zapirate zločince, in po koliko let jih kaznujete zaradi umora ali drugih hudodelstev?«

»Tudi ječ bi zaman iskala na Martu. Manjše hudodelnike pošiljamo v tuje delavnice, hujše pa ozdravljamo v bólnicah in blaznicah. Kar pa je vsakdanjih, malih pregreh, te se kaznujejo takó, da mora grešnik poravnati, kar je storil krivega, in povrniti, kar je poškodoval.«

»Vaše popravljanje človeških slabostij po bólnicah,« pravim očetu Arhontu, »zdí se mi znamenje, da štejete zločince med bolnike. Ali ni takó?«

»Pogosteje nego bolezen telesna je bolezen duševna, katero ozdravljamo s tem, s čimer poskušamo poboljšati hudodelnika ali grešnika. Da me bodeta razumela, opomniti moram, da denašnji človek nikakor ni samó plod denašnjih dnij nego tudi sad minule dôbe. Izgini ti danes vse ljudstvo našega planéta, ustvari ti Bog novič človeka iz jedine tiste Martove prstí, od katere je ustvarjen sedanji rod — ves drugačen rod ti vzrase; nikdar ne pričakuj, da bi bil jednak sedanjemu rodu, bodisi po svojstvih telesnih ali svojstvih duševnih. Globoko v starodavni minulosti ima svoje korenine duševni in telesni značaj denašnjega rodú na Martu; na Zemlji tudi ne more biti drugače. — Izvestno sta že slišala od prirodoznancev, da se med drugimi rastlinami sósebnó na hrastji časih ponavlja listje v starodavni svoji obliki, katere bi sedanji rod niti ne poznal, da po národnih muzejih ne ogleduje rastlinskih okamenin. Ogledovalcu se ne zdí drugače, kakor da se priroda pri nekaterih drevesih spominja zavrženih oblik svoje pradôbe. Dasi rase drevesno deblo v sedanjosti, dasi srčejo njega listi in korenine živež iz sedanjega ozračja in iz denašnje prstí in dasi diha njega listje v denašnjem zraku, venderle se časih na njegovem obrazu pojavi prikaz, iz katerega se dá soditi, da sezajo njega korenine nazaj v starodavne čase! Ali porečeta, da se drevó spominja starodavnih oblik svojega listja, ali da se igra drevó s svojimi spomini na minulo? Recita, kar hočeta; resnica je, da je takó. In kar se godí na drevji, da ponavlja stare podobe, zakaj bi se prav tisto ne godilo na živem organizmu človeškem v podobi njegovih spominov? Táko ponavljanje starih podob na mladem deblu imenujejo prirodoznanci ‚ata vizem‘. Kaj ti more drevó za to, da priroda njega obrazu prideva nekaj starih oblik? Kaj ti more človek za to, da mu njega nrav v nedostatni zavednosti samega sebe ponavlja nekaj divjaških svojstev in zverinskih strastí! Kaj, ko bi početje takega človeka, katerega štejemo med hudodelnike, izviraló iz atavizma? Ali mu smeš vzeti življenje zaradi tega, ker so naši praocetje nekđaj živelí skupaj z zverino kakor divjaki in se navzeli nekaj zverinskih svojstev? Človek se je polagoma popolnjeval na vso moč, toda do čista ne more zatreti nekđanje svoje nraví. Priroda ga nikdar popolnoma ne izpustí iz oblasti: na očéh in rokah, na životu in na duši, povsod ti silijo na dan ataviške ostaline! — V tistih starih časih, ko se za vlade štirinogov Kentavrov in Sfinks na našem planetu ni kár nič dobivalo brez denarja, cvetele so osobito ataviške veje človeškega drevesa. Takó ti pripoveduje sveta naša knjiga ‚Svetovna Vest‘. Ubožni rokodelci, ki niso mogli živiti sebe in družine, šli so med razbojníke, napadali bogatince, plenili in morili,

kar jim je prišlo pod roke. Boj za neizogibne življenske potrebe je bil takó hud, da si tisti, komur ni vest dala pleniti, moriti, slepariti in krasti, nikakor ni védel pomagati brez denarja; brezupno so sezali po strupenih pijačah ali po samokresih ter jemali življenje samim sebi. V tistih žalostnih časih sta se porodili tatvina in laž. Obeh se je človek na Martu do malega iznebil, toda popolnoma ne. Iz tistih starih strastí izvira še dandanes vidna grana atavizma ‚kleptomanija‘. Že v starodavnih časih so poznali zdravniki in sodniki take ljudi, ktere tira prirodni nagib, da kradejo, dasi jim ni treba. Iz večine še denašnji izobraženi kleptomani ne vedó, zakaj kradejo! — Sodniki davnih časov že so spoznali, da takih tatov ne gré takó kaznovati kakor navadne zločince, temveč treba jim je dati priliko, da se poravná škoda, in naprositi je treba njih sorodnike in prijatelje, naj pazijo nánje, da bi se ne delala krivica. — Kakor so razborni možjé ravnali nekda in kakor ravnamo s kleptomani še sedaj, prav takó ravná národno sodništvo na Martu z navadnimi tatovi in hudodelniki ter s prestopniki sploh. Smilijo se sodnikom taki ubožci na duhu; usmiljeno ravnajo ž njimi in jih izročajo resnemu, toda milostnemu nadzorstvu.◀

»Kaj pa vi na Martu nič ne poznate pritikanja tujih slabih mislij?« vprašam radovedno očeta in sodnika Arhonta. »Pri nas na Zemlji je prišlo usiljenje tuje volje pri hipnotizmu na dan. Človek jeklene volje ima oblast do možgan in do mislij ónega, komur nedostaje bodisi prave zavednosti bodisi moči svojih živcev. V pogledu in v rahli dotiki ima človek toliko skrivnostno moč do marsikaterega bližnjika, da se mu ta nevedoma udá z dušo in telesom. Kdor takó svojega bližnjika pripravi v spanje, ima moč do njega mislij in volje. Če spečemu kaj ukaže, rekoč: ‚Jutri ob tej in tej uri moraš storiti to in to‘ — ne vé ti dotičnik, kadar se vzbudí, ničesar, kaj se je zgodilo. Ali ko pride drugi dan tista ura, gré in stori, kar mu je bilo ukazano v spanji. Sam misli, da je to, kar stori, njega osebna volja. Koliko bi se takó lahko storilo dobrega, toda človeku ni toliko do dobrot nego več do nagajivih ali slabih dejanj. Zató je hipnotizem takó nevaren, da se ne smé nihče baviti ž njim razven učenjakov in zdravnikov. Poskusi neukih rok bi utegnili tolikanj poškodovati človeka nervoznega čutja ali preslabe svoje volje, da bi se temu pogubilo gibanje kakovega uda, óni pa bi izgubil pravo pamet.◀

»Kar pripoveduješ,« odgovori oče Arhont, »to nam ni nič novega. Kaj bi ne poznali samohotne oblasti, kateri je podložen marsikdo, bodisi vedé ali nevedé? Tudi na Martu je bilo v starih časih

prepovedano kàj takega. Toda prepoveduj, kolikor hočeš, vsega, kar pripada delovanju, provzročnemu po tuji usiljeni volji, vsega ne odpravi nihče. Ni, da bi se moralo kàj takega goditi baš v hipnotiškem spanji, kakor mislite Zemljani — bedečemu in pri zdravi pameti se ti marsikdaj ne zgodi kàj drugega. Spomnita se ljubezni, ki se užgè v očéh in pogledu! Spomnita se osvete, ki se celó podeduje! Ali niso to vidne veje vašega hipnotizma, da ne rečem: izrastki atavizma? In želja po denarji — ali ti ni kolikor toliko tudi usiljena? Vzemi denarju kupno moč ali odpravi ga celó, kakor smo ga odpravili mi na Martu, ker je provzročeval tolikanj krivice in zlá! Čudil bi se, kakó hitro se posuši drevó malone vseh zločinov in pregreh. Z drevesom hudodelstva vred pa bode samó po sebi izginilo veliko vaših sedanjih naprav, neizogibno potrebnih baš zaradi grehot. Tedaj ne bode treba ni toliko spon človeškega početja, to je zakonov, ni toliko sodišč!«

»Ta razkrivanja o hipnotizmu in o atavizmu,« izpregovori Sokrat, »sezajo tolikanj v duševno delovanje, da se ne morem odreči vprašanju: Ali vi na Martu, ki ste tolikanj prekosili Zemljane v prosveti, veste kàj več, kakšni so možgani in kakó delujejo?«

»Vsega, česar zahteva naša radovednost o duševnem in posmrtnem življenji, pač ne bode mōči pozvedeti. Kdor pa je zadovoljen, ako mu razodenemo mnogovrstne duševne odnošaje proti telesnemu svetu, njemu povémo lahko marsikaj važnega o duševnem delovanji. Duhá, kar ga je samega na sebi, tega prezreti pa nam Stvarnik ni dal moči.«

»Torej sem zahteval svoje dni preveč,« odgovori Sokrat, »ko sem opominjal vrstnike, naj bi spoznavali samega sebe?«

»Zakaj preveč? Saj človek, od katerega si zahteval kàj takega, ni duh, ampak njega vidna podoba. Kogar si takó nagovarjal, ta si gotovo ni mislil drugega, nego da mu je spoznavati, kakó se véde pri svojem delovanji bodisi med domačini, bodisi med občinstvom. Saj tudi navzlic vsi naši prosveti ne spoznavamo duhá drugače nego po njega delih, to je po vedenji človeka v dotikanji s človekom, v dotikanji s narodo in z vesoljnim stvarstvom.«

»Toda če vam prosveta ni odprla pogleda do dnù večnega duševnega bitja, v zakonih človeškega mišljenja vas je venderle spolnila. Kakó torej sodite, ali so človeške misli in njega dejanja prosta ali nezavisna od dotike s narodo in z ljudmi ali ne?«

»Telesni, kakor smo, z duhom ne moremo občevati drugače nego s pomočjo telesnih udov. Najplemenitejši so živci in možgani.

In v možganih si je izvolil človeški duh svoj sedež, s katerega se razodeva po živcih ali čutnicah in po vseh drugih udih. Kar smo prej slišali o prikazih atavizma in hipnotizma, to nas opominja, da človeških možgan ni mōči obvarovati tujih zunanjih vplivov, kakor sploh nobenega uda na sebi ne moreš ohraniti brez živeža. Kakó bi torej kdo hotel, da bi bili njega možgani nezavisni od zunanjega svetá? — Duh, kot bitje sámó na sebi, ni zavisen od nobene stvari, toda drugače je z njega razodevanjem in delovanjem. Vsi udje, s katerimi se razodeva duh, zavisni so od zunanjega svetá, torej so tudi njega dela zavisna od posvetnih vplivov.◀

»Rad bi zvedel káj o tem,« oglasim se jaz, »kakovo je duševno izvrševanje človeških mislij v možganih? Bojim se pa, da zahtevam káj odveč. Zadovoljen pa bi bil tudi, da se dá dognati vsaj telesna stran tega vprašanja. Zató vam ne smem zamolčati, da imamo v Edisonovem fonografu stroj, ki razširja nekaj svetlobe vsaj po tistem delu možganskega delovanja, katerega imenujemo spomin. Morebiti je temu podoben tudi drugi ustroj možgan. Kar nas tukaj zanimlje, to je tista posebnost Edisonovega stroja, da vzprejemlje vsakeršne zunanje glasove, govor in petje, in sicer takó zvesto, da jih ponavlja z vsem prvotnim značajem.◀

»Takšen stroj,« pravi oče Arhont, »poznamo tudi na Martu. Kdor je káj izpregovoril vánj, njega slišiš govorečega, kadarkoli hočeš. Tudi nas zanimlje posebnost takega fonografa, in sicer zató, ker ohranja v sebi z govorom tudi misli. Res, ta priprava je prečudna, nekamo podobna delovanju možgan!◀

»Ako vaju prav umejem,« pristavi Sokrat, »imajo možgani in fonograf skupno posebnost, da se tù in tam nabirajo zunanji vtiski v podobi govora ali človeških mislij in da se tù in tam razodeva tem več mislij, čim več jih je bilo nabranih. To se dobro ujema s pregovorom: ‚Česar je polno srce, to mu prekípi. Še drugače bi dejal: S čimer napolnjuješ možgane in srce, to ti sili na dan, bodisi v besedi, bodisi v dejanji. Sósebno srce, kadar je prepolno čustev, ne dá ti mirú, dokler ne izprazni glave z besedo ali z dejanjem.◀

»Tudi zunanji svet,« méni Arhont, »očišča se po svojih viharjih, v katerih se pokončujejo nasprotne sile. Človek se prestraši tolike škode, katero mu naredé po polji in drugje, toda končno se udá sklepu večnega Stvarnika. Kadar se pa v človeških možganih nabere toliko nasprotnih nemirnih mislij, da jih dotičnik ne more več krotiti, takrat mu tudi vzkípé v podobi strastnih besed ali strastnega dejanja. Toda

kar je dopuščeno prirodi: poškodovanje človeških del, to je človeku prepovedano, kolikor se tiče njega bližnjika. — Ne rečem, da bi se v človeških možganih godilo kaj takega kakor v fonografu, takó da človek ne more vselej kaj zató, če mu po udih uide kaj pregrešnega iz prenapetih možgan, vendar iz te prilike lahko spoznamo, kakó težko se je človeku navzlic vsi paznosti vselej in povsod ogibati dejanjem, ki so kvarna družbi. Čim večja je izkušnja, tem teže se ji ogneš. Ako torej hočete izboljšavati človeku delovanje, podpirajte njega duševne zmožnosti, njega trud za vsakdanje potrebe; odpravljajte mu izkušnje, odpravite denar — največjo izkušnjo — iz svoje družabne in národne osnove! Naš pogovor vama je menda toliko razjasnil to stvar, da bi ne smeli, kadar se pripetí kaj hudega, pripisovati krivice samó jednemu človeku in ga kaznovati v svarilo drugim ljudem. Saj zločinec niti sam ne vé prav, kaj je zakrivil in kaj mu je nevedoma takó izteklo! Morda je njega pregreha plod prirodne ponovitve ali posledica nezavedene usilitve. Rad bi poznal sodnika, ki bi bil takó razsvetljen po božjem razodetju, da bi vse to razmerje cenil natančneje od hudodelnika samega. Kje dobiš človeka, ki bi utegnil svoje krivde ločiti od usiljenih? Kdor pa tega ne vé, ni upravičen kaznovati! Kaj še, da bi smel temu ali ónemu prisoditi smrt, ker ga sumnja nekaj prič! Ako že méni sodnik sam v sebi, da ima hudodelca v rokah, izkusi naj ga ozdraviti pregrehe, kakor ozdravlja zdravnik telesne bolezni. V bólnico torej ž njim ali v blaznico, ne pa k smrti! — Odkar so poginili nekdanji trinogi in odkar je národ odpravil prejšnjega malika: zavédni denar, obrnilo se je pri nas na dobro sléharno delovanje in vedenje do bližnjika. Odkar je národ prevzel skrb za neizogibne potrebe vsakdanjega življenja, minil je pritisek najhujših potreb; prestale so tiste sile, katere so prej vnemale boj življenja. Na mesto prejšnjih strastij so stopile duševne in telesne vrline. Kjerkoli bi se pripetilo kaj krivičnega, iz večine se oglasi prestopnik sam in se pokesá bridkega naključja. Kaj tudi hoče, ko malone nikjer ne najde nikogar, ki bi mu dajal potuho ali ga skrival sodniku in biričem! Nikdo mu ne pomaga tajiti in lagati. Laž se je nam namreč tolikanj pristudila, da grdí človeka bolj, nego bi se bil pregrešil proti varnosti svojega bližnjika. Nekdaj sevéda, vzpričo prehudih kaznij, lagala je strahopetnost, zvižača in lagalo je sleparstvo; sedaj, v národnem varstvu, ima vsak človek po osebi jednake pravice. Ne bojí se torej nihče drugega; nikdo si ne more priboljšati življenja s sleparstvom, torej se še zločinec ogiblje laži. Tolika je sedaj ostudnost laži! Ali ne samó to, da je hudodelnika sram lagati, obvaruje ga laži,

nego tudi národní zakon, ki zahteva, da se dvakrat huje kaznuj tisti, kdor tají in laže, nego tisti, kdor skesan razkrije svojo zmoto in pregreho.«

»Učil sem že svoje dni mladeniče,« pristavi Sokrat, »da je lagati sramota. Čim odkriteje deluješ, tem pravičnejši si in tem lože dobiš zvestega prijatelja; najlože si ga pridobiš s takimi krepostimi, katerih terjamo sami od prijateljev. Čim natančneje izpolnjuješ zakone, tem večja blaginja čaka tebe in občinstvo. Če pa se ti nahudi krivda, ne lagaj, nego razodeni jo sodniku. Jaz naj vam bodem vzgled, kaj hudega porodi nesramna laž! Vzpričo dvojne lažnjive zatožbe so me Atenci obsodili na smrt. Ker sem učil, da imam svojega ‚demon‘ v prsih, ki mi velewa, kaj storiti in česa ne, zatožili so me nasprotniki, da ne verujem v bogove, ki jih spoznava država, in da uvajam nove bogove! Res pa sem učil mladeniče, da nam ne bodi tolikanj do vrednosti darú, katerega kdo žrtvuje bogovom, kolikor do duševne vrednosti. Sicer pa sem tudi jaz pogoštoma žrtvoval grškim bogovom in se celó nisem upiral niti prazni veri, da preročišča razkrivajo usodo človeško. — Druga zatožba je bila ta, da zavajam mladeniče. Zopet zgolj laž! Nikar da bi jih bil zavajal, celó sam sem jim bil dober vzgled s svojo zmernostjo in z zatajevanjem samega sebe. Pri jedi in pijači sem se strogo držal treznosti in takisto sem treznosti opominjal mladeniče, dokazujé jim z vzgledi, kakó si pogoltnik škoduje na duši in na telesu, da ni za nobeno rabo! Učil sem, da zatiranje svoje poželjivosti, sósebnó po denarji, ne poraja samó srčnega veselja, nego da tudi utrjuje duševne moči. Od zatajevanja samega sebe prihaja najdragocenejši uspeh: hrabrost in čistost dejanja. Podpiral sem svoje opomine s Prodikovo basnijo o Heraklu na razpotji. Čistost in pregrešnost ga pregovarjata. V čistosti spozná resnično osrečitev, ne dá se prekaniti po pregrešnosti, ki mu ponuja laži v obliki sreče. Poučujé nisem mogel dovólj povzdigovati pridnosti v delovanji in zmernosti v vseh stvaréh. V teh krepostih sem iskal prvega vzroka národní blaginji. Nezmernost sem imenoval najpodlejšo sužnost, ki ne pripušča nobene kreposti. Ta uk mi je razkačil vse mehkužne lahkoživce. Do srditosti pa sem razvnel lenuhe, učéč, da nima nihče pravice brez svoje zasluge in da je nespodobno in krivično terjati časti zgolj zaradi višjega svojega rojstva! Tukaj vam odpiram izvor vseh lažij svojih nasprotnikov. Iz tega spoznavate, zakaj so me obrekovali in zatožili, da hujskam mladino, naj ne spoštuje roditeljev in sorodnikov. Na podlagi lažnjive zatožbe obsojen na smrt, nisem se izogibal smrti, dasi bi me bili prijatelji radi oteli. Moj ‚demon‘ mi je svetoval:

„Nikar ne béži, sicer ti bodo oponašali nemoštvo, in kdor ne pozna krivice sodnikov, njemu bi se zdeli sodniki zaradi tvojega bega na videz pravični! Izprazni kupo s strupom, saj smrt ne bode večna kazen tebi nego sodnikom! — Smrti nisem spoznaval za nič hudega, pač pa nepoštено življenje! Sedaj vidite, kakó pravičen in resničen je bil moj razsodek. Kamorkoli prihajam po nebeških prostorih, povsod me spremlja čast srčnosti moje. Sodnikom mojim pa se obešajo na peté Erinije, preganjajo jih s kačjimi biči od kraja do konca vesoljnih svetov. Nikjer in nikoli jim ne mine sramota krivičnega umora.«

»Tudi pri naših praočakih na Martu,« povzame oče Arhont, »v tistih žalostnih časih, ko je še vladal denar, ni bilo nemogoče, da bi ne bil kdo podkupljen koga obsodil po krivici; sedaj pa tega ni več. Danes se sodniku ni bati ónih nečistih vplivov, ki so v starih dóbah kalili človeške pravice, takrat ko se še sodnik ni mogel vselej oteti národnemu sovraštvu. Sedaj je vse drugače. Vsak národ, bodisi velik ali majhen, uživa prirojeno pravico, da razvija domače svoje duševne in telesne moči, sósebnó pa pravico, da izobraža svoj jezik kot potrebno podlago duševnega delovanja, brez katerega mu ni pričakovati pravega telesnega napredka. Tukaj ni več národa, ki bi zavidal sosednemu národu zaradi ljubezni do domovine. Ljudstvo se lahko druží z ljudstvom, saj nobenega ne ovirajo deželne meje. Za sedanjega národnega gospodarstva se vsi národje udeležujejo enakih dobrot, sedaj imajo vsi jednake pravice, najsi govoré ta ali óni jezik.«

»Kje so tisti srečni časi,« vzkliknem jaz po teh besedah, »kdaj jih bode deležno človeštvo na Zemlji? Srečna dóba, ko ne bode več lažij niti národnih prepírov niti drugih posebnih krivic! Res je, kadar láži in strásti ne bode več živeža, tedaj tudi ne bode več ónih hudobnih dejanj, ki sedaj izvirajo iz zavisti, licemerstva, nasprotnosti in slepega sovraštva. Toda obupati ni smeti. Koló prave prosvete in resničnega človekoljubja se vrtí vedno naprej, ne nazaj. Najsi nasprotna sila zavrtí to koló nekaj malega nazaj, tem silneje se potem zatočí naprej in podsuje vse, kar se mu uprè, kakor nabrežen usad in planinski plaz. Brez dvojbe pridejo tudi še Zemljanom taki časi, ko bode vladala prizanesnost in bratovska ljubezen, če ne prej, pa takrat, ko šiba božja tolikanj spokorí nasprotne národe, da spoznajo svojo zmoto in vire svojih razporov in nadlog. Izvestno jim še pride spoznanje, da ima vsak človek, najsi je porojen na kmetih ali v palači, po Bogu jednake pravice do življenja!«

»Kaj, sram vas bodi! Za oblastnike skrbite s krvjó in z imenjem, samí záse bi pa ne mogli? Odpravite sedanjo staro šaro svojih na-

prav, odpravite pogubnega malika svetá: denar, izpremenite vesoljno vojaštvo v vesoljno delovanje! Takrat izgine sila z Zemlje, sedanja ubežnica pravica se povrne iz nebes med človeštvo in prinese pravo ljubezen do bližnjika in resnično človekoljubje. Takrat vam nastopi zlati vek, kakeršnega uživamo mi na Martu, kjer se že ne spominjajo, pred koliko veki je minilo sléharo nasprotje narodov zaradi národnosti in zaradi oblasti na Martu!«

Sokrat se oglasi, rekoč: »Kakó pa dobiva národ za vse okrajine takó zanesljivih sodnikov, kakor nam jih opisujete?«

»Národni odbor,« odgovori oče Arhont, »izbere si vsako leto nekaj najpoštenejših móž, vnetih za národno blaginjo, in jim s pritrdivitvijo vesoljnega zbora podelí največjo čast: sodniško pravico. Dasi nihče teh móž, ki so že izpolnili dolžnost vesoljnega delovanja, ni primoran prevzeti te časti, katera ga zaveže pet let ali več žrtvovati spoznavanju pravice, vender se je nihče ne brani, ako ga že ne zavira bolezen, posebna skrb v družini ali neizogibno potrebno odpotovanje. Sevéda, sodnik mora biti zveden in mora dobro poznati sléharne odnošaje med posamezniki in med národnim gospodarstvom. Ali zató se mu ni treba učiti nekdanjega prava, ker lahko izhaja brez njega. Ker pa je dovólj prilike na visokih šolah, da se mladeniči izurijo tudi v potrebnih pravoslovnih zakonih, ne zanemarja ga nihče, ki se upa vzpeti do sodniške časti. Zaradi sedanje národne osnove brez denarnih stvarij potrebuje življenje takó malo zakonov, da si jih lahko zapomni vsaka količkaj bistrejša glava. Takó mora tudi biti, zakaj vsak društvenik mora védeti brez odvetnika in ne da bi se ubijal s pravoslovjem, kaj je prav in kaj ni. To je sevéda mogoče le ondu, kjer so vsi odnošaji med ljudmi takó preprosti kakor pod našim národnim gospodarstvom. V minulih dneh, ko je še veljal denar in je vsak kmetiček gospodaril záse, tedaj pa je bilo razmerje pogostoma takó zmedeno in zaozlano, da ga niso mogli dognati niti najbistroumnejši odvetniki.«

(Dalje prihodnjič.)

O pomenu naših krajevnih imen.

Sestavil Evgen Lah.

(Dalje.)

VI.

Umetnost še dandanes po Kranjskem ni toli razširjena, da bi se ž njo ponašali, koliko menj torej nekdej! Vender se je že takrat storilo nekaj malega, podlaga je bila osnovana takó v slikarstvu kakor v risarstvu. Kranjci so že poznali različne barve, zlasti óni, kateri so lahko opazovali največkrat: belo, na belem snegu in črno, pri črni nôči. Da so ti barvi strogo ločili in sploh dobro poznali, za to so nam porok kraji *Belsko*, *Veliko* in *Malo Ubelsko*, *Zgornja*, *Srednja*, *Spodnja*, *Bohinjska*, *Idrijska* in *Koroška Bela*, *Beli Kamen*, *Belica*, *Belu peč*, *Bela cerkev* in *Belke*, nasprotno *Črnce*, *Črneča vas*, *Črni grob*, *Črnuče*, *Črni vrh* (dva), *Veliko* in *Malo Črnelo*, *Črnelec*, *Črna*, *Črnivec*, *Črni potok* in *Črnomelj*. Ko so spoznali dve glavni barvi, spoznavali so polagoma tudi različne druge barve, toda na izbiro jih niso imeli nikoli. Poznali so še rdečo, katera jim je bila časih krvava, rumeno, srebrno, zlato in končno še mešanico vseh imenovanih barev, to je lisasto barvo. Da je to res, pričajo kraji *Rudeči kamen*, *Krvava peč* in *Krvavi vrh*, *Rumena vas*, *Srebrniče*, *Zlatna*, *Veliki* in *Mali Zlatnik*, *Zlati rep*, *Zlato polje*, *Lisec* in *Zalisec*. —

Prvi pójem, ki ga potrebuje risar, to je črta. Zgodaj že so jo poznali naši ljudje, ker so že tudi ločili ravne črte od krivih. To pričajo kraji *Ravno*, *Ravne*, *Ravnik*, *Ravni dol* in nasprotno *Krivčevo* in *Krivo brdo*. Ravno črto so imenovali časih tudi premo (vas *Prem*). Védeli so tudi že, da se napravi pri dveh ravnih črtah različne merí presck (več vasíj po imeni *Preska*). Časih so rabili črto tudi kot pójem stran, sósebnó pozneje v geometriji. Poznali so ga pa že veliko prej. Le pomislimo na vasí *Stran*, *Stranje* in *Prestranek*. Kjer se dve strani dotikata, nastane po geometrijskih pojmih kot. To so védeli tudi že stari Kranjci. Vender je treba tù omeniti še nekega razločka. Strokovnjaki ločijo danes kote v prave, ostre in tope, v preme, otle in vzbočene, v notranje in zunanje i. t. d. Svoje dni niso imeli takih razločkov. Poznali so le *Kot* sploh, *Novi* in *Stari Kot*, *Gorenji* in *Dolenji Kot*, *Podkot* i. dr. Časih so pa kote imenovali kàr ogle (*Voglje* in *Zavogle*). Če nastane kot, imenujemo njegovi stranici kraka; tudi te so poznali že nekdej po Ljubljani v *Krakovem*. To so pa šele prvotni pojmi. Ščasoma, ko

so se že nekoliko izbistrili na tem polji, spravili so se že na težje probleme. To jih ni stalo toliko truda. Krive črte so itak poznali; treba jih je bilo le še enakomerno upogniti in konce zvezati, da je nastal krog (vas *Okrog*); takó so prišli iz krivega na *Okroglo* (vas pri Kranji). Jeden del takega kroga so imenovali oblok (vasi *Obloke* in *Obločice*). Da so tudi že nekaj védeli o središči in obodu, kažejo vasi *Osredek*, *Skrajnik*, *Podskrajnik* in nekoliko tudi *Rob*. Ves čas pa tudi niso izhajali s takó primitivnim risanjem krogov; čim več so jih potrebovali, tem močneje so morali misliti, kakó bi si olajšali delo. In glej jih zvitih glav: izumili so si óno zvito orodje, katero so krstili za cirkel (*Cirkle* pri Krškem in *Crklje* pri Kranji).

Ko so imeli skoro potem že vse pojme za dolžino, širino, višino, globino, debelino in ožino, treba je bilo določiti razmerje vseh teh količin, treba jih je bilo meriti (vasi *Smerje* in *Smerjene*). Kakšno pa je bilo to merilo? Metra še niso poznali, saj so ga pri nas obligatno uvedli šele z dnem 1. prosinca 1876. leta. Jednota njih prvega merila, katerega so se potem držali toliko stoletij, bil je palec, ali po domače cola. Kdor tega ne verjame, naj pomisli na vasi *Palčje*, *Col* in *Zollnern*.

Govorili smo že, da ima Kranjska jako bogate pomočke in da so jih njeni prebivalci že od nekdaj uporabljali zelo marljivo in dosledno takó kmetje, kakor obrtniki i. t. d. Izdelovali so in še izdelujejo lične, dragocene, pa tudi preproste in praktiške stvari. Vender ne le záse, ampak tudi za druge. Svoje izdelke poskušajo spraviti v denar, ž njimi tržé, trgovci so. Da so bili Kranjci že nekdaj trgovci, o tem ni dvojbe; sósebnó so dobri trgovci naši Kočevarji, ki pa često niso Kočevarji, ampak tudi Ribničani, Laščani, Vipavci i. t. d. Kočevarji so trgovini posvetili kár celo vas, ki jo imenujejo *Handlern*. Kot trgovci pa niso poskušali svoje sreče le domá, šli so tudi na tuje. Tam so imeli dôkaj prilike opazovati tuje razmerje in je primerjati domačemu. Opustili so veliko domačega in posneli dosti tujega. Spoznavali so nove národe, nove kraje in njim na čast krstili domače. Sosedne so Kranjski dežele Koroška, Goriška in Hrvaška. Na nje so mislili pri *Koroških*, *Koroški vasi*, *Goriški vasi* in *Hrovačah*. Blizu je prav takó Laška; tudi tjà so morali hitro priti (*Laški rovt*). Da niso pozabili svoje Kranjske, kažejo nam jasno *Kranj*, *Kranjče*, *Krajna vas*, *Podkraj* in *Zakraj*. Zavedali so se tudi že, da so Slovenci, in glej, čudno ravno po Kočevskem, kjer nahajamo *Slovensko vas*. Kot svoje politiške nasprotnike so že zgodaj poznali Nemce in Lahe. To nam pričajo vasi *Nemška vas*, *Nemški rovt* in *Nemška Loka*, *Lahovo*, *Lahoviče* in *Lahinja*. Nemce so imenovali že takrat zaničljivo Švabe (vas *Švabovo*).

Prežati so morali pa tudi že zgodaj na Turka, kakor tudi on nánje; le pomislimo na *Turško čelo*, *Turški klanc* in *Turški križ*.

Dejali smo ravnokar, da so zgodaj spoznavali Nemce. Sovražili so jih sicer, toda kar so pri njih našli dobrega in koristnega, to so tudi radi posnemali. V hvaležno priznanje za te pridobitve so krstili dve svojih vasic po štajerski in po nižjeavstrijski stolici, takó da imamo tudi na Kranjskem *Gradec* in *Dunaj*. Jednako so ravnali proti laškemu národu, takó da imamo na Kranjskem *Paduo*, *Udine*, *Benetke* in *Benečijo*. Kranjci imamo pa tudi svoj *Karlovec*, svojo *Zento*, svojo *Kandijo*, svojo *Trojano* in svoj *Verdun*, samó da se ni v njem nikdar sklepal mir, kakor tudi imenitna bitka leta 1697. ni bila pri kranjski Zenti.

Znano je, da je pozimi mraz in poleti vroče. To so naši ljudje tudi skoro čutili, sicer bi ne imeli *Mrzle vasi*, *Mrzlega vrha*, *Mrzlega loga*, *Mrzlega polja*, *Mrzle luže* in nasprotno *Toplic*, *Toplega vrha* in *Tople rebri*. Védeli so celó, da je takrat, ko ni pretoplo, mlačno (vasi *Veliko* in *Malo Mlačevo*). Čudno je le, da venderle iz prva niso poznali vseh štirih letnih časov, da sta jim bili znani le zima in jesen, tedaj meteorološko slabša polovica (glej *Vintar*, *Vintarjevec* in *Jesen*). Ker so se zgodaj bavili z meteorologijo, umevno je, da so že skoro védeli, kaj je vreme (*Zgorenje* in *Dolenje Vreme*); celó umevno pa je, da so zgodaj poznali meglo, saj je imamo v Ljubljani na vatle (glej *Meglence*).

(Konec prihodnjič.)

Vele cvetice.

Ko prebiram knjige svoje,
Najdem tu pa tam cvetice,
Moje vigredi in sreče
Ovenele spomenice.

S sólzami tem spomenicam
Iz minulih let zamakam;
Da bi spet se razcvetele,
Tega nikdar ne učakam

Kaj li tudi bi cvetelo
Cvetje to, ki je zvenelo?
Srce moje bi ne moglo,
Biti ga nikdár veselo!

L. Habětov.

Kakó se branijo rastline nepoklicanih gostov.

Spisal M. Cilenšek.

(Dalje.)

Dragi prijatelj! Gotovo si že videl večji vrt, kjer vzgaja umni vrtnar mnogovrstne cvetice, velike in majhne, domače in gizdave tujke. Ali si pa tudi videl, kakó ubrani óne, po katerih bi sicer lazile nekrilate mravlje, stonoge in prašički, da mu jih ne sklestijo ti poredneži? Iz prva si morda celó mislil, da kuha mož prismo do v cvetičnih loncih, poveznjenih malone do roba v vodi. Na njih so stali drugi s cveticami. Mož ti vse to razkazuje in končno sevéda tudi razloží, čemú so lonci osebljeni po vodi od suhe zemlje. Čudiš se bistri glávici, ko vidiš, kakó je vse čedno, in ko dalje opaziš, da se ne pomičejo celi roji razne nesnage po njega izvoljenkah. Kakó tudi? Voda jim je jez, dá, izvrstno branílo, katerega ne morejo prekoračiti.

Ne vé m ti povedati, je li to res iznajdba človeške bistrournosti ali samó posnemanje prirode, to pa ti lahko dokažem, da rase v prosti prirodi dókaj rastlin, ki bi človeku lahko pokazale jednako napravo. Meseca vélikega srpana, ko zapuščá dandenašnji toliko in toliko ljudij soparne nižave, da si razvedrí duhá v čistem zdravem planinskem vzduhu, pridruží se tudi ti taki karavani. Veselo korakaj za njo in poslušaj, kaj neki pripoveduje učenjak svojim vernim poslušalcem. Ustavil se je pred krasno planinko, pikčastim sviščem, razkazujé nje posebnosti in znake, po katerih jo ločíš od sorodnic. Dobro je pazil mož, da se je ni doteknil niti z mezincem, in védel je tudi, zakaj. Sviščevi listi so po stebelu takó nameščeni, da delata po dva in dva v tisti višini dvojico, katere spodnji deli so nožničasto razširjeni in z robovi zrasli. Takó nastane čaši podoben bajerček, ki je napolnjen z vodo gotovo tedaj, ko se cvet odpira. Takih bajerčkov je toliko, kolikor je listnih dvojic. Mož vzame mravljo in jo položí na steblo med dva bajerčka. Vse se mu nasmeje, in nekateri celó mislijo, da hoče sicer resnobni mož zbijati šale. Toda poglejte, mravlja teka na viš, teka nizdolu in ponavlja to nekaj časa. Ko je prepričana, da je ves trud zaman, vrže se na tlá in pobere kópita. Mož vzame drugo, tretjo, ali vsaka se véde jednako; nobena ne more do medú. Pot ji zapira voda v bajerčkih. Ali ni to morda slučajno? Mož takisto po-

skusi na drugi, tretji rastlini. Povsod kakor na prvi! Ali pa ima svišč v svojih bajerčkah tudi zmirom dosti vode, da prepreči pot nepoklicanim posetnikom? Ima je, in sicer zató, ker rase po takih krajih, koder pada obila rosa in mu zmirom napaja te čudne studence. Po jednaki napravi se odlikujeta tudi ogerski svišč in košutnik ¹⁾, ki sta oba domá na planinah. Za cvetove imenovanih rastlin so torej nekrilate živalce nepoklicani gostje, katerih se odkrižajo s tem, da strmé posamični stebelni deli nalik kolom iznad kakega ribnika.

Ker pa ni vsakdo za planine in visoke gore — vzrokov je več, dasi samó dozdevnih — zdí se nam umestno, da izpregovorimo dve tri o rastlini, ki je jednako ustvarjena, pa rase marsikje po dolinah, in sicer najrajši po grobljah in drugih pustih prostorih. To je perna-stolistna ščetka ²⁾, visoka, močna in bodeča rastlina; najbrž le nekoliko izpremenjena navadna ščetka. Nje nasprotni listi so paroma zrasli, in sicer takó, da tvarja zrasli spodnji del vsake dvojice lijast bajerček, ki obkolja steblo. Te globeli se napolnijo z dežnico, katera dolgo ostane v njih. Najsi 4—5 dni prav nič ne dežuje, komaj opaziš, da se je znižala. Ker so bajerčki razmerno globoki, nadomešča se tekočina, ki je podnevi izhlapela v zrak, z jutranjo roso, katera priteka v kapljicah po listih. Tudi tû se lahko primerjajo posamezni stebelni deli, postavljeni drug nad drugim nad vsako listno dvojico, kolom, *strmečim iznad vode. Ako je človek natančno opazoval prirodo, ne moremo skoro dvojiti, da bi ne bil spoznal, kakšen je namen navedenim napravam, in lahko jih obrača sedaj sebi v korist!

Na tem mestu nikakor ne smemo zamolčati, da gredó nekrilati žužki večinoma šele tedaj za hrano, ko je že zlato solnce popilo bisere, bliščeče se v mavričnih barvah, in jih odvedlo v ozračje. Na trati, polni rose, srečajo te mravlje malokdaj. Cvetov takih rastlin, ki so odprti samó zarana, torej ne nadlegujejo nekrilati gostje, in zató jim tudi nedostaje raznih branil.

Doslej smo zvedeli, da so cvetovi ónih rastlin, katerih steblo se dviga iznad bajerčkov, napolnjenih z vodo, popolnoma varni nepoklicanih gostov. Ali priroda ima tudi take rastline, ki rasto v vodi, ki so tedaj popolnoma ločene od suhe zemlje. Njih cvetja ne morejo doseči nekrilati grabeži, hrepeneči po cvetnem prahu ali medu, zakaj odkrižale so se jih popolnoma s tem, da plavajo njih cvetni reclji po vodi ali pa kípé iz nje in držé cvetke po konci. Jako značilno za povodne rastline je zlasti tudi to, da se na njih ne razvijejo nikakeršna branila, in čemú bi jim tudi bila, saj se jim ni bati porednežev. Ako

¹⁾ *Gentiana lutea*. ²⁾ *Dipsacus*.

se pa razmerje izpremení in se voda porazgubi, bodisi da se posuší ali odteče, tedaj si vé priroda pomagati s tem, da oskrbí dotičnico z napravo, katera ji nadomešča vodo. V tem pogledu je jako zanimljiv povodni drdrés.¹⁾ Njega lépo, rožnordeče cvetje je prav gosto zbito in tvarja vrhu stebela dôkaj dolgo klasasto razcvetje. Obodovi lističi so osebljeni skoro do dnà, in plodnico obkolja mesnat, peterokrp, rdeč obroček, napolnjen z medom. Prašniki so jako kratki in v cvetu skriti, brazdi pa sta prav dolgi in se dvigata nad ostale cvetne dele. Ker ni v cvetu posebne naprave, ki bi branila pot do medovnika, zató je več nego umevno, da morejo tudi majhni žužki do njega. Ako prileté po zraku in sédejo na cvet, ne morejo nikakor drugače do medovnika, nego da se dotaknejo štrlečih brazd in pozneje osmučejo prašnice, skrite blizu dnà. Vse drugače pa bi se védle nekrlate živalce. Med posameznimi obodovimi lističi bi se prerile do medú, posrkale slaščico in se odpravile po tistem poti z rastline. Medovniki bi bili prazni, brazde pa bi ostale neoprašene. Ker so bistveni cvetni deli takó prikrojeni, da ne more pasti cvetni prah iz prašnic, skritih v dnú cveta, na brazdo, ne mogla bi rastlina roditi plodú, da je ne pohajajo krilate živalce, zakaj nekrlate ne morejo do brazde. Dokler stojí rastlina v vodi, ni se ji nádejati nepoklicanih gostov, zakaj tekočina jo popolnoma varuje vsega zlá. Kakó pa tedaj, kadar je voda odtekla in stojí rastlina na suhem? Tudi v takem posebnem slučaji ne pozabi priroda naših ljubljenk, temveč jim oskrbí napravo, kakeršne ni bilo na rastlini, dokler jo je varovala voda. Iz površne mrenice listov in stebel se namreč razvije brezštevila množina vodoravno štrlečih kosmatinic, dolgih okolo 07 mm, ki se končujejo v žlezo. Največ jih je pod razcvetjem, in njih končna stanica skrgava toliko lepkih snovij, da je steblo v višjih delih popolnoma prevlečeno s tem mazilom. Majhni nekrlati žužki, ki bi si sicer prisvojili med, toda bi ne bili rastlini v nobeno korist, ne morejo prebresti opisanega jeza, zakaj obviseli bi na njem nalik muham na lepni šibicah (limanicah). Pot jim je torej zadelan po lepki tvarini, ki se je naredila baš ondu, kjer bi morali na viš. Ko pa pride rastlina zopet v vodo, v pravo domovino svojo, in poganja nove kalí, ne razvijejo se na njih kosmatinice, zakaj takrat bi bile odveč, ker se ni bati nepoklicanih gostov.

Treba pa vender ni, da gledajo samó višji rastlinski deli iz vode; zadošča že, ako je steblo le ob dnú v vodi ali v tekočem blatu (glenu), da nekrlati žužki, zlasti mravlje, ne pograbiyo slaščice iz medovnikov. Mislímo si rastlino, rastočo v leseni deži ali v lonci, ki je na-

¹⁾ Polygonum amphibium.

polnjen s tekočim blatom ali z vodo in skoro do roba zakopan v suhi zemlji. Dokler gredó stebela in listi na viš, ni videti mravlje na njih; kadar pa poležejo po tleh in se dotikajo suhe zemlje, takoj se začno po njih plaziti omenjeni in tudi drugi nekrilati žužki ter pridno praznijo medovnike. Če ima taka rastlina več stebel, izmed katerih jih nekaj stoji po konci, nekaj pa polega po tleh, tedaj opazujemo na prvih samó krilate, na drugih pa tudi nekrilate goste.

Vender bi sodil krivo, kdor misli, da so z lepkiimi tvarinami prevlečene samó take rastline, ki navadno rasto v vodi in katerim se razmerje izpremeni le začasno. Ne, branila te vrste so jako razširjena in naperjena sevéda osobito proti nekrilatim gostom, sicer pa tudi proti nekaterim krilatim, toda nepoklicanim posetnikom. Brez dvojbe pa lepkih listov raznih vetrocvetek, n. pr. breze, jelše, oreha, topola i. t. d. ne prištevaš takim napravam, zakaj navedene rastline nimajo medú in njih listi so za mladosti lepki le zató, da ne izhlapi preveč vode in da se ne posušé. Nekatere pa jih imajo zató, da jih prežvekovalci ne poškodujejo, ali pa tudi zató, da razne živali raznašajo njih plodove in semena.

Ker so videti lepke povlake na raznih rastlinskih delih, storimo zaradi pregleda najbolje, ako jih razdelimo v skupine in jih obravnavamo zaporedoma. Umestna utegne biti tukaj opomnja, da skoro ni móči navesti vseh rastlin, katere je priroda oskrbela z lepkiimi povlakami, zakaj štejemo jih na stotine. Zató si bodemo iz vsake skupine ogledali kakovo znanko natančneje, nekaj drugih pa omenimo kár na kratko. Blagovoljni čitatelj potem lahko v vsakem slučaju razsodi, kateri skupini je treba prištevati to ali óno rastlino, ki mu pride v roko.

Jako pogostoma nahajamo lepke povlake na cvetnih recljih in sploh na ónih stebelnih delih, ki so cvetovom najbližji. V tem pogledu je prav poučna navadna smolnica ali kleg, ki rase po gozdnatih brdih in hribih, mestoma pa tudi po travnikih, kjer je plevel. Razcvita se meseca vélikega travna in ržénega cvéta ter se odlikuje po lepki tvarini, ki se izloča iz stanic pod višjimi stebelnimi kolenci, kjer sedita po dva nasprotna lista. Takó nastane precéj dolg smolnat kolobar, ki zapira nepoklicanim gostom pot do cvetja. Ako postaviš drobno živalco na tak obroček, prilepijo se ji takoj noge in ubožica je ujeta. Vsa skrbna se izkuša izmotati iz te čudne pastí, toda omenjeno mazilo se prede v nitke, v katere se ji noge popolnoma zamotajo. Sedaj

jame grizti in otepati s čeljustimi in zadkom; toda vse nič ne pomaga, po kratkem naporu léže na limanicah k večnemu počitku. Nekrilate mravlje sicer ne gredó kár meni nič tebi nič na taka marava mesta, zakaj jako so oprezne in preiščejo vsakokrat s svojimi tipalnicami stezo; prišedši do takega jeza pa se kár hitro odpravijo z rastline. Časih se pa vender ne morejo ustavljati svoji poželjivosti, stopijo na opolzlo stezo in — po njih je. Za 10 — 20 minut se ne ganejo več. Mnogobrojne druge klinčnice, ustnatice, zijalke in kamenokreči se odlikujejo po enakih napravah; razlikujejo se samó v tem, da imajo lepko pövlako tù na stebli in njega vejicah, ondu na cvetnih recljih ali drugje. — Marsikje pa izrasejo iz površne mrenice daljše ali krajše kosmatinice, ki na konci nekamo otečejo in skrgavajo jednake lepke snóvi. Bodisi takó ali takó; vse to so naprave, ki naj nekrilatim žužkom zapirajo pot do medovnikov.

Kakor na steblih in njih vejicah, takisto so lepke snóvi tudi na listih, zlasti na takih, po katerih vodi steza nekrilate žužke do slaščice, tedaj na pritlehnih listih, na prilistkih, na krovnih in cvetnih lističih.

Najznamenitejše rastline, katerih lepki, pritlehni listi, ležeči v kolobarji po tleh, lakomnim, nekrilatim žužkom zapirajo pot do cveta, to so poleg nekaterih planinskih trobentic (jegličev) razne debeluhe.¹⁾ Gorenja stran njih pritlehnih listov je zaodeta z nekovo vlačno, lepko sluzjó, katero skrgavajo drobne, zeló mnogoštevilne kosmatinice. Te so dvojne oblike. Jedne so stebrički, bradavicam podobni, sestavljeni od 8—12 posameznih stanic, druge pa lahko prispodabljamó kakóvi navadni glivi, katere klobuk se drži precéj dolgega reclja. Brezbarvna sluz, katero izločajo te kosmatinice, to je kaj izvrstna naprava, zakaj živalce, ki se je dotaknejo, obvisé kakor v pasti, in zaman je ves trud, da bi se zopet otele. Večje živalce sicer ne obvisé, ali ko so spoznale, da jim pretí tù nevarnost, ne iščejo sredi kolobarja na viš štrlečega stebelca, temveč odpravijo se z rastline in poberó kopita. Res je sicer, da se okoriščajo naše rastline z ujetimi mrčesi, da prebavljajo tudi živalsko hrano, vender to ni neizogibno potrebno, zakaj prav takó uspevajo tudi brez nje, sesajoč redilne snóvi iz zemlje in zraka. One kosmatinice torej niso pastí v tem pomenu, temveč samó naprave, s katerimi se rastlina odkriža nepoklicanih gostov.

¹⁾ Pinguicula.

(Dalje prihodnjič.)

Jara gospôda.

Povest. Spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

ostal je med vrati, kjer se je poleg slavnostnih gostov gnetla in tiščala tolpa Kračinih hlapcev in dekel, vsa zamaknjena v tuji ples, katerega so mnogi izmed njih videli prvič.

»Zakaj takó pozno?« vpraša za njim Vrbanoj, silêč skozi gledalce. Prišel je iz sosedne sobe, kjer so si starejši gospodje s pivom gasili žejo.

»Še vedno prezgodaj!« méni Pavel mehaniški, toda očij ne more ločiti od gospé Vrbanojeve. Stala mu je ravno nasproti, živo govorêč s svojim plesalcem, toda izza pahljače je žarelo nje okó v Pavla. Vrbanoj tega ni zapazil.

»Kdaj začnemo pušiti?« vpraša očito dolgočasen.

»Ne vé! Tinčeta treba vprašati; strog reditelj je!«

»Haha, dejal je, da šele ob jednajstih! Ko bi se le kakov tarok dobil!«

Takó godrnjaje odide sodnik. Skoro potem je v stranski sobi kvartal z ranocelnikom in póstarnim graščakom iz bližine.

Kadriljo je vodil jeden domačih studentov, mlad jurist, tržanov sin, ki je nocoj prvič uvêdel slovenski velelni jezik. Plesal je z davkarjevo Evfemijo, in ta okolnost je storila, da so bili vsa davkarjeva družina in njih znanci kâr vneti za to novost. Semtertjà se je kakova dvojica namuznila, sósebnó ženske, toda zgolj iz zavisti. V obče pa je slovenščina ugajala plesalcem, ker je bila mnogim kadrilja deveta vas, francoščina pa vsem — deseta. Jurist-reditelj pa je bil tudi vzoren mladeniç. Ves večer je pil samó kisló vodo in bil trezen kakor podstrešna podgana v pomladanski suši. Ali svoj posel je umel izvrstno in je takoj, ko je nastal najmanjši nered v vrstah, ukazal zopet nastopiti iz početka. Bilo je kakor v plesni šoli.

Valentinu je to jako ugajalo. Ves dan je imel druge misli in skrbi, tiçoče se te velike slavnosti, in sedaj pri plesu ni védel pravega predmeta za razgovor z Ançilko. Ta četvorka in vsi slučajni dogodki med plesom pa so mu dajali najbližje gradivo, in pedantiška strogost rediteljeva je provzročila, da je vso družbo napósled obšla nekova tajna, dobrodejna veselost. Tihi in glasni dovtipi so leteli tjà in sêm, in vse je bilo dobre volje.

Tudi Pavel je posezal vmes z opazkami; natikal si je rokavice, šepnil nekoliko besed sedaj tej, sedaj óni plesalki, ki se mu je približala; vender pa je nestrpno čakal, da bi bilo že konec četvorki. Čakal pa je dolgo, zakaj reditelj je uporabljal vso svojo vednost, katero si je bil nabral po dunajskih plesnih zabavah, da jo je kazal v zadnjem oddelku, in šele ko je oblastno zaklical neizogibni »chassé-croisé« — slovenščina ga je tù zapustila — oddehnili so se tudi drugi. Utrujeni so bili, toda le toliko, da so si želeli kratkega odmora za novo zabavo.

Ko so se uvrščali pari za izprehod po sobi, prihitel je Pavel k Vrbanojki.

»Takó pozno prihajate?« dejala je ona, kakor je bil rekel nekoliko prej nje soprog.

»Dà, dà, to je nemarnost, silna nebrižnost!« pristavi notar, oti-rajoč si pot s čela.

»Tebi je vroče, Valentin!« deje adjunkt, »dovóli, da spremljam gospó! Dovolite li?«

Ančika ne zine besede, nego naglo položi roko v Pavlovo. Valentin zadovoljen odide.

Vrbanojka je bila še vsa razvnetá po končnem urnem plesanji in si je v jednomer pahljala vroče lice.

»Težko sem vas že čakala!« izpregovori hipoma, ko Pavel dolgo ne vé odgovora.

»Mene? Zakaj?« vpraša jo osupel.

»Povedati vam moram nekaj!«

Ne da bi odgovoril, krene Pavel iz kolobara, v katerem se izprehajajo dvojice, in pokaže na kotiček pri oknu, kjer je bila napravljena od smrečja in bršljana majhna lopa. Dva stola sta bila v nji. Vrbanojka nekoliko postane, predno vstopi.

»Vam li ne ugaja?« vpraša Pavel.

»Ne, ne — vender bodisi! Le sédiva semkaj — nalašč sédiva!« šepne Ančika. Svoj stol potisne takó, da lahko zrè po vsi dôkaj širi sobani, Pavel pa se odmakne nekoliko v ozadje. Kót je bil kakor ustvarjen za tajen razgovor, ali prav zató je bil tudi popolnoma pripraven, da so vánj in v óna, ki sta si ga izbrala, leteli vsi postranski pogledi mimo šetajočih plesalcev in da so se ju tikale vse zlobne in zbadljive opazke.

»Kaj mi poveste?« prične Pavel, ko sodnikova gospá v jednomer gleda mimošetajoče dvojice, in to nekamó bojazno, kakor bi ji

bilo že žal, da je šla v ta kotiček. In prav v tem trenutku pride mimo Orlova Julika. Vódir jo je domači učitelj in ji pripovedoval o svojih učnih uspehih.

Vrbanojka se obrne, toda dobro čuti skoro pazne poglede ónih dveh.

»Kaj ste dejali? Koliko šolskih zamud?« vpraša potem Julika svojega spremljevalca. Preslišala je bila vse, kar je bil óni ravno govoril.

»Kaj ste dejali?« deje sodnikova soproga v tistem trenutku svojemu sosedu.

»Jaz? Ničesar! Čakam samó, da mi kaj poveste. Obetali ste mi vender!«

»Dà, dà, povedati vam moram! Ali tajno je, tajno — a jezí me, grozno me jezí; pa vi bodete molčali!«

»Kakor —«

»No le čakajte, saj vé m, da bodete molčali! Ta Julika, ta póstarna gospodičina iz zagoriških hribov, izmislila si je nekaj! Glejte, kakó ste bili sinoči nerodni, neumni.« —

»Gospá! Kdaj?« hití Pavel.

»No — tam góri v gozdu, potem pa pri kresi!«

»Ne umejem vas!«

»Skoro me bodete umeli!«

Vrbanojka v tem utihne, zakaj óni učiteljski par se zopet bliža, in dasi ni bilo verjetno, da more kdo čuti njiju tihi razgovor, vender si ne upa izpregovoriti, dokler sta óna dva blizu.

Pavel je to slutil in je na glas govoril o prelepíh uspehih, katere ima in jih mora imeti nocojšnja slavnost.

Sedaj sta bila Julika in učitelj že nekoliko korakov od lope, in Vrbanojka je zadovoljna opazila, da sedata v drugi kot k peči, ki je bila takisto zastavljena s smrečjem in zelenjem kakor ta lopa.

»I, glejte jo, to starikavo devico! Sedaj pa prav takó sedí za plotom, kakor je trdila —«

»Kaj je trdila?«

»I kaj? Pravila je danes, da sva se midva sinoči tam góri poljubljala!«

»Vi se šalite — gospá!«

»Ne ne, prav nič se ne šalim! Minče mi je povedal, in on zvé vse; govorilo se je o tem, večja družba je bila zbrana — ti studentje, trgovci — stavila bi, da davkarjeve že vedó vse to!«

Glas se ji je tresel, in iskala je robca, da si otrè solze, katere ji je silila jeza v oči.

»In — Julika je izprožila to govoricó?« pravi Pavel, ne da bi kazal kaj razburjenosti ali nejevolje.

»Dà, dà, Julika! Ne vé m, kaj je videla?«

»Videti ni mogla ničesar, slišati tudi ne, potolažite se, Ančička!« Ogovoril jo je nocoj prvič zopet z nje krstnim imenom, kakor je bil temu prej vaju.

»Pa vender ste krivi vi — vsega govoričenja!« —

»Nikar ne mislite več na Minčetoovo blebetanje! Čakajte, sam ga vprašam, potem pridemo stvári na kraj!«

»Ne, ne, Bog varuj! Minčeta pustite v miru! Obetajte mi!«

»Kakor velite! Toda, Ančička, najsi bi bilo to resnično —«

»Kaj resnično?«

»Da bi vas bil smel, da bi vas bil mogel poljubiti —«

»Pustite me!«

»Nikar ne vstajajte! Glejte v óni lopi pri peči so vedno oči odprte in zró semkaj v naju.«

Godba pričnè z mazurko.

»Milostiva gospá — ta ples?« končá Pavel prejšnji svoj opomin.

Plesala sta molčé, ne da bi se ozrla drug v drugega; ampak sklenjene roke — nje desnica in njega levica — govorile so jezik, umeven vsakomur na prvi pogled.

Čakalo pa je že več drugih plesalcev, ki so hoteli izkazati denašnji »kumici« vso čast, kolikor so je mogli. Adjunkt je poiskal druge gospé in gospodičine, a vse po natančnem preudarku: je li plesati s to ali z óno? Kotiljon — brez tega bi bila vsa veselica ničeva — plesal je zopet z Ančiko.

Med odmorom je bilo napitnic v izobilji; kjer so doslej starejši gospodje, tržani, gasilci in drugi pili pivo in vino ter kvartali, uprizarili so plešoči mladeniči naglo obednico; tû so imeli pečeni purani iz prva največjo nalogo, potem pa se je pričelo nazdravljanje. Sodnik in njega soproga, notar Valentin z ženo in Juliko, Pavel, učitelj, davkarjevi in jurist-reditelj, sedeli so skupaj, in sedaj se je ravnalo vse takó, kakor bi ne bilo zavisti ali zlobnosti, mržnje ali hudomušnosti na svetu, ampak vse zgolj dobrovoljna veselost, nocoj pa le čustvo zadoščenja, da je vsakdo zastavil svoje moči v sijajen prospeh te veselice.

Po odmoru se je pričelo plesanje še živahneje nego prej. Ko so okolo treh zjutraj odhajali nekateri oddaljeni gostje, spremil je Pavel graščaka, ki je ves večer tarokiral z Vrbanojem, do vozá.

Vračajoč se po stopnicah, sreča vrhu hodnika Ančiko, ki je hotela v sobico, kamor so bili za ta večer postavili vso opravo iz

drugih sob, slavnosti namenjenih; tam je imela tudi svojo garderobo; za druge gospé je bila le-tá pripravljena na nasprotnem konci.

Nikogar ni bilo blizu; na steni je brlela gasneča luč, tam iz plesne sobe pa so zveneli glasovi divjega valčka.

»Ančika — sedaj pa vender jeden poljub!«

»Ne, ne!« sopne ona in poskusi uiti v sobico. Ali on je že tikoma za njo in zaprè vrata za seboj.

»Ančika, Ančika moja, ali še vedno ne véš, da te ljubim?« šepne Pavel in jo potegne náse ter poljublja njen obraz.

In ona v svoji slabosti ne vé ugovora. —

Ko so se razhajali, žarilo se je nebó na vzhodu in hladen vetrič je valil lahko meglico čez travnike pod grobeljskim trgom.

»Lepó je bilo; prijetno, brez prepira — kakor ga imamo vedno!« dejal je Urbanoj, poslovivši se od ostalih gostov, ki so krenili na drugo stran. Pavel je šel s temi.

»Lahko noč! Lahko noč! Dobro jutro!« zvenelo je od vseh stranij.

Sodnik je ponudil svoji ženi roko, toda ni je vzela. Molčé je stopala poleg njega in zrla v meglico, ki se je kobalila v ravnini in ji rosila tančico nad obrazom. Tudi pod tančico je bilo rosno, ali te kaplje so bile grenke, pekoče . . .

(Dalje prihodnjič.)

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje)

V. Neumannove čitanke.

Izmed vseh čitank, vsaj kolikor jih je meni znanih, ustrezajo »instrukcijam« samó Neumannove. ¹⁾ Neumann je pa tudi jedini izmed čitankarjev, ki se »instrukcijam« ni po robu postavljal niti jih popravljaj, ampak se jih je oklenil (kar se prav za prav umeje samó ob sebi, toda se ne zгодí vselej), iskreno se vánje zamislil, uvidel, da je njih načrt dobro premišljen (»wohl-motiviert«). Navidno njih nejasnost in negativnost gledé na materijalno stran je tolmačil čitankarjem v prid, češ, da jim je zagotovljena baš po njih

¹⁾ Znane so mi še neke čitanke, ki so urejene po Neumannovem načelu, in sicer óne, ki so jih sestavili Niedergesäß, Sommert in Branky za učiteljska in so izšle v c. kr. zalogi šolskih knjig.

pedagoška prostost. ¹⁾ Drugi čitankarji tožijo, da jih, ko izbirajo gradivo, često na cedilu puščajo »instrukcije« ter ne vedó, po kakem načelu bi izbirali iz prebogate nemške književnosti, kateri vednosti ali drugim predmetom naj bi bolj stregli, ali zgodovini ali zemljepisju ali prirodoslovju ali etiki ali liriki ali epiki; Neumann pa je izkušal v duhu »instrukcij« čitati med vrsticami. Pri tem pa je vestno uporabil vsak njih migljaj. Tudi »kanon«, ki so ga vzpostavile »instrukcije« za pesmi, tudi ta mu je prevažen kažipot, češ, iz njega čitankarju ni težko posneti, kakšen pot mu je ubrati, izbirajočemu prozajiška berila: iz bogate nemške klasiške proze, bodisi pripovedne, bodisi popisovalne, bodisi didaktiške, izbere to, kar je najboljše in primerno dóbi dečkov, katerim je ta ali óni zvezek namenjen, ne da bi dajal prednost tej ali óni vedi, temu ali ónemu učnemu predmetu. Ne da bi njega čitanke rabile že na nižji gimnaziji slovstveni zgodovini, v katero se sistematiški uvajajo šele šestošolci (»instr.« str. 95.), vendar ustreza Neumann menda izmed vseh avstrijskih beril najbolje óni točki, o kateri smo že razpravljali, »naj se vzprejmó samó taka berila, katera se ali sama smejo zmatrati kot deli nemškega slovstva ali pa so vsaj v vidni zvezi ž njim«. Predno ima tedaj še deček pójem o tem, kaj je slovstvo, seznanil se je že temeljito z obilico najboljših del domače poezije in proze.

Takó umeva Neumann »instrukcije«, takó si jih je raztolmačil in takó jih izvršuje v svojih čitankah.

Kakor pa po njegovih mislih »instrukcije« niso kratile čitankarjem pedagoške prostosti, takó zopet on učiteljem ne veže rók kakor Lampelj, po katerem poučujejo »mit gebundener Marschroute«; učitelj bodi glava in središče pouku, knjiga pa pomoček; učitelj razvrščaj in izbiraj štivo sedaj pripovedno, sedaj poučno, sedaj poetiško z ozirom na vsakokratne, hipne potrebe, uvažujoč n. pr. ali ima na razpolaganje še čile, spočite dijake dopóldne, ali že utrujene popóldne, in poštavajoč druge, sicer malenkostne, toda neprezirne okolnosti. Opustil je torej po pravici Neumann vsakeršno umetno razvrščanje, oprto na letne čase, na нравstvene pojme, na zgodovino, prirodoslovje in druge ozire, ki so sicer vsi jako važni, a se dostajajo nemškega čitanja toliko, kolikor kateregakoli drugega predmeta. Tedaj niti ni pomešal proze in poezije: prva záse, druge záse; kdaj se čitaj kaj prozajiškega, kdaj kaj poetiškega, to odloči učitelj — in kolikor toliko gotovo tudi učenci, katerih želje po izpremembi tudi niso, da bi se vselej prezrle. Pri Lampeljvih in

¹⁾ Durch die hier gegebenen Normen ist die Frage nach der Methode entschieden und damit der Unterricht der Willkür und bloßen Meinung entrückt, gleichzeitig aber der eigentlichen Unterrichtsarbeit und den besonderen Veranstaltungen zugunsten der Darbietung und Befestigung des Lehr- und Lesestoffes die pädagogische Freiheit gewährt. V predgovoru k prvemu zvezku. Wien, Carl Gerolds Sohn, str. III.

drugih istovrstnih čitankah se mora držati učitelj njih razvrstitve; če ne, čemú je je treba? — I prozo i poezijo deli N. popolnoma neprisiljeno zopet v skupine (proza: A. Erzählende Darstellung. B. Beschreibende Darstellung. C. Lehrhafte Darstellung. — Poezija: A. Erzählende Darstellung. B. Lieder. C. Lehrdichtung.) — Posamična berila v vsaki skupini pa so razvrščena po prav takó preprostem kakor jedino pametnem načelu, da se vsaka skupina pričinja z najložjimi in se nadaljuje s čimdalje težjimi. Šele v drugi vrsti se je oziral na vsebinsko ali notranjo sorodnost. Učitelj, rabèč N. čitanke, poseže torej po vsakočasnih odnošajih sedaj v to, sedaj v óno skupino, a razvrstitve izdajateljve ne ruši, niti ne izpusti nobenega berila, ker je skrčil Neumann svoje čitanke, odkar jih izdaja sam¹⁾ (z ozirom na naučn. ministr. odlok z dné 17. II. 1876., št. 2501.) takó, da jih lahko prečita v določenem učnem času, ako so mu na razpolaganje vsaj srednje nadarjeni učenci.

Ker se mi vidi, da so jedino óna načela, po katerih je sestavil svoje čitanke Neumann, prav posneta po „instrukcijah“ in nekaterih drugih ministerskih odlokih, tiščočih se čitank ter njih težnjam in dubu ustrezajo jedino ona, in ker sem živo uverjen, da se bodo morale po teh načelih preustrojiti tudi slovenske čitanke, tedaj mislim, da ustrežem zlasti učiteljskim tovarišem rojakom, ako navedem omenjena načela po besedah Neumanna samega, zlasti ker je njega besedilo uprav klasiško. Neumann velí na m. r. str. IV—VI.:

»Sicer pa se zagovarjaj knjiga sama; dostaviti mi je samó še malo besed.

1. Najprej naj omenim, da sem skrčil z ozirom na vis. odlok min. z. u. i. b. z dné 17. svečana 1876. leta, št. 2501. obseg svojih čitank toliko, da se tvarina lahko prečita v odmerjenem učnem času, ne da bi se srednje nadarjeni dijaki prenapenjali.

2. Po ukazu »instrukcij« str. 80 sem se trudil, da zberem samó primere v plemeniti obliki, ki obsezajo zajedno plemenito vsebino. Zlasti sem se oziral na to, da bi berila po jedni stráni ne delala preveč težav razumevanju, po drugi stráni pa naj bi i gojila jezikovno spretnost učenčevu i pospeševala njega estetiško izobraženost, povzdigala mu npravstveno-versko čustvo in vzbujala iskreno patrijotiško mišljenje.

3. Ker izvira samó iz pravilnega vzora pravilno posnemanje, zajemal sem le iz najboljših pisateljev, in sicer najprej iz spisov naših pesnikov-prvakov, potem pa iz del takih pisateljev, ki so stili-

¹⁾ Prej jih je namreč izdajal, kakor je znano, skupaj s prof. O. Gehlhom (Gehlen), izza »instrukcij« pa sam po načelih, o katerih govorimo baš v tem sestavku.

stiški mojstri na dotičnem poprišču. Izbrana berila so torej i primerna podlaga za govorne in pisne vadbe¹⁾ i stvarno in umestno pripravljanje za slovstveni pouk na veliki gimnaziji.

4. Teksti so posneti natančno po izvornikih. Res da sem časih kaj skrčil v prozajiskih berilih — opirajoč se na »instrukcije« str. 88., odstavek 3., iz pedagoških vzrokov — ali besedila kritiški izdanih tekstov nisem nič izpremenil. Poetiških tekstov nisem nič izpreminjal.

5. Pravopis in ločila sevėda niso posneta po vzprejetih pisateljih, ampak so jednotno zvršena na podlagi knjižice »Regeln i. t. d.«, izšle v c. kr. zalogi šolskih knjig.

6. Razvrščujoč štivo, držal sem se formalnega stališča, torej po večjem óne razdelitve, ki je že v prejšnjih natiskih. Po resnem in temeljitem premišljevanji se mi ni hotelo, da bi vzporejal lahke in težke reči za istodóbnó mladino na ljubo sistemu, katerega bi si sam izmislil.

Táko ravnanje rodí neizogibno take činjenice (rezultate), katerih ne morem odobravati po 30letni izkušnji kot javen učitelj. Dokazuje to knjiga Lampljeva, ki je po svoje prav pridno izdelana.

Najprej sem uverjen, da se razvija učenec duševno le polagoma, in zatorej sem razvrstil berila takó, da vsaka skupina napreduje od ložjih do težjih in da se berila umerjajo po polagoma rastočem znanji in duševni zmožnosti učencev; potem šele sem se oziral na vsebinsko sorodnost.

V ta okvir sem uvrstil samó taka berila, kakor sem ja označil pod št. 2. Berila, katero ne bi pospeševalo estetiške izobraženosti učenčeve, niti bi mu povzdigalo npravstveno-verskega čustva, niti vzbujalo iskreno-patrijotškega mišljenja, nisem vzprejel. Popolnoma jedno pa je, ali se táko vzprejeto berilo postavi na prvo ali na deseto mesto, ker je čitanka takó uravnana, da se preberó in predelajo v teku šolskega leta vsa berila.

Ako pa učitelj za nekaj tednov, mesecev ali let čita kakovo berilo, ki je s prej prečitanim berilom ali z nekaterimi prej prečitanimi berili po vsebini sorodno, ondaj gotovo ne zamudi prilike, da opozorí učence na to sorodnost in se ž njo okoristi.« —

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

¹⁾ Da je to res, uveril sem se do dobra sam, ko sem pregledaval razne nemške čitanke, kadar je bilo treba dajati pismene naloge. V nobeni drugi čitanki nisem našel toliko primernege gradiva.

Valvasorjeva rodbinska rakev v Polšniku.

Spisal Harambaša.

Pod gorenjim naslovom sem priobčil v lanskem „Ljubljanskem Zvonu“ (gl. XII. zv. str. 753. sq.) razpravico, v kateri sem dokazal, da je bila opisana rakev svojina bratrancu našega historijografa, Juriju Žigi Valvasorju. Nekdanjega bivališča ondu pokopanih pokojnikov pa nisem mogel zaslediti. Niti nisem našel v župnem dvorci najoskromnejše beležke, tičoče se te rakve, niti mi niso mogli najstarejši ljudje v okolici dati dotičnega napotila.

Kar mi pové star »Kumljanec«, kakó mu je pravil ded, da je v Polšniku pokopan »kleviški baron«.

Klevišče so majhno posestvo pol ure pod Polšnikom, 500 m nad morjem, torej samó 180 m absolutne višine niže nego imenovana vas, ob cesti, držeči s Save. Precěj velika, jednonadstropna hiša, stoječa sredi gospodarskih poslopij, krita na pol s slamo, na pol s cementno opeko, ne vidi se ti kakor gradič, dasi jo okoličani navadno nazivljejo »graščino«. Sedaj je svojina kmetskim ljudem, ki pa ne vedó ničesar o »kleviškem baronu«.

Bilo pa je to posestvo nekdanj res svojina baronu Juriju Žigi Valvasorju. Naš kronist mu prinaša sliko in opis v »Slavi vojvodine Kranjske« (vide 2. izd. Krajčevó, III. del, XI. knjiga, str. 305. sq.) pod zaglavjem: »Khlevisch«. — Tú izrečno navaja, da je to graščinico »kupil gospod Jurij Žiga Valvasor in jo po jednajstih letih zopet prodal gospodu Jožefu Bosiju« (Bosio). Iz daljnega opisa se lahko izvaja, da si je Jurij Žiga Valvasor osvojil Klevišče leta 1635. in jih prodal leta 1646.

Na Kleviščah torej so bivali svoje dni mrlíci polšniške cerkvene rakve!

V rodoslovnem drevesi je naš kronist popolnoma zamolčal, da se mu je kdáj oženil bratranec Jurij Žiga, oziroma, da mu je bilo legitimnih potomcev. Iz navedenega poročila in takisto iz njegovega opisa polšniške župe pa smemo sklepati, da je vedoma zamolčal rakev svojega sorodnika v polšniški cerkvi »wegen Ehelichung dessen Föttel.«

Letnic pa mi ni móči spraviti v sklad. Od leta 1635. do leta 1646. je gospodaril Jurij Žiga na Kleviščah, toda stoprav 1650. leta mu je umrla hči Barbara, ki je z drugimi vred pokopana na Polšniku, ali vsaj tedaj ji je postavil spomeník. Z dné 3. velikega srpana 1651. leta pa je šele datirano: »Valvasorisches anbringen an die hochlöbl. Landstände, das leichtfertige Leben, Ehelichung seiner Föttel, abstraffung dessen an Hr. Georg Sigmondten in K. B.« . . . Kakó se to strinja?

K drugemu sešitku slovensko-nemškega slovarja Wolfovega.

(Dalje.)

čepa f. die Hockende, v uganji: čepa čepí, reža reží, črne čube kaže (peč).
čepec m. = čepic, epiglossis = jezičec. Lalangue med. 126 natečenje grla, gušcerov čepica. — *čepce* m. nekov fižol, ki rase, kakor bi čepel. — *čepic* m. epiglossa = čepce. — *čepikati* 1) travo s prsti grebsti in puliti. 2) obleko iztepati s šibo. — *čerdák* m. = čardak, a ni samó Wachthaus, Blockhaus, kočá od hlodov, ampak vsak pristošek ali „gank“ pri hiši, tudi Altana balkon, tudi die Kajüte, Vranič 151 talasi morski vlévali su se tak po ladji, da vsi ljudi, koji so na njoj bili, vu svoje čerdáke poskrivati jesu se morali. — *čerepiriti* čerepirim se = šopiriti se, gizdati se. — *česmigovina* f. = česmigovina. — *česmigovinski*: Lalangue med. 201 meso, ako je smrduče, naj kuha z octom ali listjem česmigovinskem. — *čestitelj* m. ogr. Gönczy 110 vzemi pod obrambo moje roditelje i vse právde tvoje verne čestitele. — *čestitost* f. častljivost. Kovačic Kemp. 274 i. t. d. — *čestník* m. Takó se okolo Vukovec na Hrvaškem zove glava svatom. Svatje so takó poredani: prvi je česník, drugi se zove prvi svat, tretji je dever, četrta gré žena, a ona se zove vúnješca ali vúnjevca, peti je deverovo dete, a šesti zadnji svat. — *česlīga* f. česlįiga. Mitterpacher navuk od morveh 15 prisadžene mladice ne potrebno čez dva cela leta nikaj obrezavati, listor česlįiga naj se očiščava. — *česlįigovina* f. = česlįikovina. Habd. ad. 116 zemlja od se dobe prokleta bude, to je to, ne bu ti tak rodila, nego skupo i pomalo, pače trnje, kupinje, česlįigovinu cc bu ti davala. — *česlįákica* f. neka sliva. — *česlįárski* adj. Mikloušič izbor 115 pridaj obrezkov česlįárskéh. — *česnjáški* adj. iz česnjáka: V. J. Paul ovce 59 soka ovoga s četrtum stranum česnjáčkoga soka zmešaj. — *četernja* f. = štérna. Pergošič 31^b. Habd. m. 6.74 i. t. d. — *četrtača* f. febris quartana. Lalangue med. 219.222 Gašparoti 3.108 nekojega četrtača zimlica je ostavila. — *četrka* f. narejena beseda (leta 1897) po nem. Viertel. Vranič 2.279 počakal je jošce za jednu četrtku vure. — *četrónóžen* adj. = četveronog. Matakovič 1.290 labud... onde pase se, kakti druge stvari četveronožne. — *četróvrst* f. das vierfache quadruplum. Mulih ap. 862 ako sem koga vkanil, povračam četróvrst. Reš 196 z druge polovine četróvrst povračam. Zagr. 5^a 73 ako sem kada komu krivicu kakovu vučinil, povračam četróvrstjum. — *četróvrst* = vrsta adj. vierfach: Mulih op. 1240 pačka zove se crimen, prégreška, koja je četróvrsta. — *četróvrsten* adj. quadruplus. Matakovič 1.195 Zakaeus je četróvrstno povrnul, kaj bi bi dobil z okanlivostjum.

— *čičir* m. die Lerche. — *čida* wessen ogr. poslao je svojega sina vratitela, s čida krvi smo vraštvo dōubili i. t. d. — *čigov* wessen. Zagrebec 5^b 210 tatbina je vzetje dugovanja ljuckoga prez znanja onoga, čigovo je. — *čila* f. ime kobili. — *čilav* adj. = čil. Kristjanovič nač. 230 kulika se ne čuti muka, kada duša zdravo i čilavo telo ostavlja! — *čilovit* adj. = čil. Kristjanovič nač. 230 doklam još zdravi jesmo i naše moši življenja još čilovite jesu, vumiramo s silnum smrtjum. — *čimboriti* = žuboreti. Gregor Kapucin 13 ptice čimboriju. — *čime* čmena, n. der Boden tlā. — *čimba* f. = čin. Skvorc 39. — *činiteljica* f. die Thäterin Gašparoti 1.910. — *činkati* = cinkati. — *činljiv* adj. zadosta činliv genugthuend; glej čistljiv. — *čpa* f. neka podpora pri vratih. — *čiripetati*, čiripčcem zwitschern. ogr. Gönczy 91. Na drevji nepriliko delājouči vrābli čiripečejo. — *čiselni* adj. Rosenkranz. Gašparoti 4.31.40 i. t. d. — *čiselski* adj. = čiselni. Gašparoti 4.21. — *čist* adj. = obrit; bil je čist = ni imel brade, s čistoga mira ohne Veranlassung: s čistoga mira me je pljusnul. — *čistljiv* íva adj. Kovačić Kemp. 47 sada je tvoje kajanje zadosta činlivo i čistlivo. — *čit* čita adj. integer. Matakovič 1.367 pod oštremi britvami, sekirami, kolom, med plamenom, zverjem. — *čiti* jéste i tvrdni stali.

(Dalje prihodnjič.)

M. Valjavec.

Prinos k slovenskemu knjištvu.

(Dalje.)

Izvestja za leto 1884./5.

Celje. Drž. gimn. *Pisček Anton* (Mariborec; Slovenec?): Die Giftpflanzen in der Umgebung von Cilli. 23 str.

Ptuj. Dež. mala gimn. *Glowacki Jul.*: Die Fische der Drau und ihres Gebietes. Ein Beitrag zur Kenntnis der Fischfauna der Steiermark. 18 str.

Trst. Drž. gimn. *Glaser, dr. Karol*: Rgveda I. 143. Text. Uebersetzung und Commentar. 24. str.

Inšpruk. Drž. gimn. *Egger, dr. Josip*: Bischof Heinrich II. von Trient (1274 — 1289), insbesondere sein Streit mit Meinhard II., seit 1258 Grafen von Tirol (Fortsetzung). 40 str. (Gl. iste gimnazije izvestje za leto 1883./4.).

Litomrice. Drž. gimn. *Unterforcher August*: Romanische Namenreste aus dem Pusterthale. 27. str.

Brno. I. nemška drž. gimn. *Wretschko, dr. Andr.*: Georg Freiherr von Vega. Sein Leben und Wirken. 26. str.

Dobrovnik. Drž. gimn. *Borštnik Franč.*: Pedagogičko razmišljanje. 21 str. (Gl. iste gimn. izvestje za leto 1883./4.).

Ljubljana. Drž. realka. *Voss Viljem*: Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain. (1754—1883). Zweite Hälfte. 39 str. (Glej iste realke izvestje za leto 1883./4.).

Izvestja za leto 1885./6.

Bruxen. K. k. Gymn. der Augustiner Chorherren von Neustift. *Anman Hartman*: Die Erwerbung der Pfarre Assling im Pusterthale durch das regulierte Chorherrenstift Neustift mit den unmittelbar vorausgehenden Streitigkeiten 1261—1264, 1391 bis 1399. Mit Urkunden. 34 str.

Ptuj. Dež. mala gimn. *Zelesinger Franč.*: Quaeritur, Taciti Germaniae qui codex aut qui codices optimi sint. 20 str.

Celovec. Drž. gimn.: *Grillitsch Alojzij*: Beiträge zur Geschichte der Pest in Kärnten. 16 str.

Št. Pavel. Gimn. benediktinskega samostana. *Katz P. Eberhard*: Die Geschichte des Gymnasiums in St. Paul. 22 str.

Ljubljana. Drž. gimn. 1. *Šubic Ivan*: Ljubljansko barjè. 19 str. — 2. *Šuman Josip*: Bemerkungen zu einigen Stellen der Platonischen Apologie des Socrates. 7 str.

Novo Mesto. Drž. gimn. *Polanec Janko*: Nekoliko o srbskih narodnih pesnih. 18 str.

Trst. Drž. gimn. *Glaser, dr. Karol*: Pârvatî's Hochzeit, ein indisches Schauspiel, zum erstenmale ins Deutsche übersetzt. 46. str.

Brno. Druga nemška drž. gimn. *Pajk Janko*: Zur Theorie der menschlichen Nachahmungen. Eine psychologische Studie. 21 str.

Nikolsburg. Drž. gimn. *Krassnig Ivan* (sedaj ravnatelj na tej gimn. iz Šmohorja na Koroškem; Slovenec?): Uebersetzungsproben aus Horaz. 13 str.

Celovec. Drž. realka. *Hartman, dr. Vincencij*: Das Kärntner Faakerseethal der Gegenwart und der Vorzeit. Ein Beitrag zur näheren Kenntnis der Seethäler des Landes. (Mit einer Karte.) 47 str. (Gl. iste realke izvestje za leto 1882./3.).

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

Nove muzikalije.

I.

Gradualia tractus et sequentiae pro dominicis et festis ecclesiastici cum vesperis in sabbato sancto. Ad IV. voces inaequales (org. non oblig.). Partem etiam ad I. vocem cum organo. Auctore Ant. Foerster, magistro capellae in eccl. cathedrali, directore scholae organoedorum etc. Op. 54 Pr. 1 fr. 50 x. (3 coronae). Labaci. Sumptibus auctoris. — Typis R. Milic.

Te gradualije je prinašal „Cerkveni Glasbenik“ kot priloge, pričeniši s I. številko 1892. leta do vstetega meseca septembra 1893. leta. Vseh števil je 47 na 76. straneh. — Da je s tem zvezkom gradualij ustrezno živi potrebi, to rad prizná vsak zavedni pevovodja in organist. Kar pa se tiče dela samega, veselo priznavamo, da je do sedaj najvažnejše in najboljše, karkoli jih ima „Glasbenik“. Vselej smo trdili, da je g. F. med slovenskimi cerkvenimi glasbeniki prvak, v tem delu pa je še posebe pokazal, da je naša trditev resnična. Vse delo ima kaj srečno mešanico homofonije s polifonijo, kar se sliši prav lepo. Homofonije v cerkveni glasbi smo že do grla nasičeni in prav zato smo z gradualijami toliko zadovoljni, ker nam gosp. skladatelj daje v njih na mnogih mestih okušati zdravo polifonijo, ki ni nikjer prisiljena, nikjer pretirana. Nečemo trditi, da bi morala biti vsa cerkvena glasba sestavljena zgolj na polifoniji, vendar se ta vselej lepo sliši, ako se uporablja v takó modri meri kakor v teh skladbah.

Dalje nam je omeniti, da so skladbe tekstu popolnoma prikladne: za adventni čas so bolj preproste; za božični bolj vesele, za postni tožnospokorne; za velikonočni veličastne; za druge večje praznike častite i. t. d. Skladatelju ne moremo bolje izraziti pohvale nego s tem, ako lahko trdimo to, kar trdimo o F. lepih gradualijah. V obče pa še lahko rečemo, da je to delo v vsem, kar se zahteva o dobri cerkveni glasbi, prav dovršeno: vsak odstavek, celó vsak takt prejasno kaže, kakó mojsterski uporablja g. F. vse glasbene pomočke, da doseže ž njimi nepričakovan učinek. Koralni stavki, falsi bordoni, dovršena harmonizacija, glasbena sintaksa, faktura, prehajalne note, modulacija, kadence, vse je vzgledno in tolikanj zanimljivo, da je pravemu glasbeniku delo v srčno radost, učencu pa v pouk.

Skladatelju smo od srca hvaležni, da je delo založil v mnogih izvodih ter takó omogočil, da si ga lahko omisli vsaka cerkev in vsak cerkveni pevec. Dolžnost vsakega cerkvenega glasbenika pa je, da delo razširja po slovenski domovini kar največ mogoče, da utegnemo biti tudi na kmetih deležni ónega užitka, kakeršnega je imel znan ljubitelj in poznavatelj prave

cerkvene glasbe, ki nam je pisal: „Ni mi mogoče izbrisati iz duše svoje ónih spominov, ki sem jih prejel, poslušaje Foersterjeve veličastne gradualije v ljubljanski stolnici.“

II.

Kranjska slavnostna koračnica. Povedom tristoletnice zmage pri Sisku. Za vojaški orkester in klavir zložil in domačemu c. in kr. pešpolku F. Z. M. baron Kuhn št. 17 poklonil Anton Foerster, op. 53. Za klavir cena: 60 kr. Založila Ign. pl. Kleinmayr et Fed. Bamberg v Ljubljani. Kamenotisek: F. Eberle in dr. na Dunaji.

Onim, ki nimajo prilike slišati mogočne skladbe po vojaškem orkestru, bode gotovo zelo rabila prirejena za klavir. Gosp. skladatelj, ki je v vsaki glasbeni stroki popolnoma izvežban, podaja klaviristom skladbo, kakeršnih imamo, žal, še prav malo. Sosebno pa nam ugaja skladba, ker nam zveni domače, znano. Gosp. skladatelj je namreč uplel v svojo zanimljivo skladbo slovenske stare napeve, ki so se prepevali za krutih bojev s Turčinom in so se v národu ohranili do denšnjega dne.

Zanimljivi uvod gré v *es-duru*, prvi in drugi del tudi v *es*; lepi in veličastni »trio« pa prehaja v subdominantni ton *as-dur*, kar se sliši kaj lepo! Odveč bi bila vsaka pohvala, zakaj: »Dobremu vinu ni treba kazala!« Omeniti pa moramo, da je g. skladatelj napisal v vso skladbo pravilni prstni stav. Takó je možno skladbo, ki nima posebnih težkoč, igrati pravilno in izrazno. Gosp. skladatelju častitamo na lepi skladbi in srčno želimo, da bi se nahajala na vsakem slovenskem klavirju.

III.

Pesmi za visoki glas s spremljevanjem klavirja, zložil K. Hoffmeister. 1. Pravljica stara, stara to bila; 2. Narcisov cvet; 3. Akat. Preložil iz češčine v slov. jezik Ant. Funtek. Op. 5. Cena 1 k 50 vin. Založil L. Schwentner. Knjigarna v Brežicah ob Savi. Natisnila Fož. Eberle in dr. na Dunaji.

Glasbeniku se na prvi pogled dozdeva, kakor bi prva skladba zaradi velike resnobe zatemnevala skladateljevo voljo; a temu ni takó. Čim bolj se zatopiš v studijo originalne skladbe, tem bolj se ti prikazujejo nje lepote in vrline. Treba pa je, da predavaš pesem strogo po predpisani dinamiki, ináče ne dosežeš učinka, kakeršnega namerja g. skladatelj. Druga in tretja pesem v *as-duru* sta lože umevni in bodeta morda bolje ugajali zlasti zató, ker spremljevanje ne dela toliko tehniških zapfek, kolikor jih iztakne marsikdo v prvi številki. Veseli nas, da ocenjamo delo mojstra, o katerem trdi naš glasbeni prvak, da je »ein feiner Pianist.« Da je to res, kažejo prič-

joče skladbe. katerih moč največ počiva v umetnem spremljevanji, ki se v tehničnem oziru jednači ónemu glasovitega pianista Liszta. Zatorej ni misliti, da je spremljevanje óno navadno „dudlanje“ v toniki in dominantni, ne: tukaj je vse mogočno, zanimljivo in mnogostransko. Želimo, da si vsak glasbenik omisli originalno delo mojstra, katerega si je pridobila Ljubljana v korist rojakov slovenskih.

Nam se rado očita, da premeško ocenjamo nove skladbe. Proti temu bodi povedano, da se danes bavimo z odličnima mojstroma, katera družita oboje: izborno šolo in genijalnost.

D. Fajgelj.

L I S T E K.

† FRAN GESTRIN.

»Ljubljanski Zvon« še ni prebolel izgube, katero mu je povzročila smrt Cimpermanova, že mora zabeležiti izgubo drugega, takisto zvestega podpornika in iskrenega prijatelja: Fr. Gestrina. Izgubo čutimo tem bridkeje, ker ni nikogar, da bi stopil na njega mesto in zadelal praznino med vrstami naših pisateljev, ki se nemilo krčijo od leta do leta, ne da bi nam bilo, zlasti na pesniškem polji, pravih, enakih namestnikov.

Pokojni Gestrin se je porodil dné 1. grudnia 1865. leta v Ljubljani, kjer je leta 1884. dovršil gimnazijske nauke. Nato se je vpisal za pravnika na dunajskem vseučilišču in zajedno vstopil za jednoletnega prostovoljca v vojaško službo, prebil kesneje častniški izpit in bil imenovan za poročnika. Preselivši se z Dunaja v Gradec, dovršil je ondu modroslovne studije in se potem pripravljaval za profesorski izpit. V tem času je (leta 1890.) nadomeščal prof. Spinčiča na učiteljski v Gorici in končno služil za suplenta na učiteljski v Mariboru. Toda lani je meseca malega travna zbolel tako nevarno, da se je odpovedal učiteljevanju in se preselil v Ljubljano. Neozdravna bolezen — sušica — katero si je nakopal predlamskim pri orožnih vajah, uničila je dné 15. m. m. njega mlado, toda izredno plodovito življenje.

Gestrin je bil od leta 1884., ko se je prvič pojavil v »Ljubljanskem Zvonu,« do poslednjih dnij zvest podpornik našemu listu. V poslednji številki še smo priobčili njega krasno »Balado o prepelici«, ki je morala pretresti vsakogar, kdor je poznal pesnika, bolnega na smrt, priobčili pa smo jo, ne misleč, da se utegnejo tako skoro uresničiti bridke slutnje, v mojsterski obliki izražene v oni baladi, nego upajoč, da nam božja previdnost vendar še ohrani ta izborni talent v prid slovenski poeziji, slovenski književnosti v obče . . . Svoje najboljše pesmi je pokojnik še letos izdal v posebni zbirki (glej 3. številko našega lista) — koliko krasnih osnov pa je ostalo nezvršenih! — Leta 1890. je spisal za »Ljubljanski Zvon« večjo povest »Iz arhiva«, ki je poleg manjših novelistiških spisov v »Slovanu« lepa priča njega pripovedne nadarjenosti. Za letos nam je zopet obetal dve povesti »Rešilni angelj« in »Zimska roža«; žal, zvršiti ni mogel nobene!

Kakor izvirnemu pisatelju tako gré Gestrinu prelagatelju častno mesto v naši književnosti. Pod raznimi imeni (Ivan Gornik, Svoboda, Skalar, A. P.) smo čitali sedaj njega prevode (ponajveč iz ruščine in češčine) v »Slovenskem Narodu«, sedaj smo jih čuli z gledališkega odra. Pokojnik je za naše »Dramatično društvo« preložil okolo trideset iger, med njimi dela, kakor so »Valenska svatba«, »Naš prijatelj Njeklužev«, »Nora«, »Pokojni Toupinel« i. t. d. Pripravljaj se je tudi, da spiše izvirno dramo, ki bi mu bila brez dvojbe lepo uspela, in v poslednji dóbi še je prelagal Lortzingovo opero »Der Waffenschmied«. — Večje in bržkone zadnje delo je prevod Vrchlickega »Barvastih črepinj«. —

To je izvestno delavnost, katere se moramo hvaležno spominjati mi in ves národ slovenski; ako pa še pomislimo, kako je Gestrin delal z bridko zavestjo, da njega bolezní ni pomoč, tedaj se moramo spoštljivo klaujati možu, ki je navzlic obči telesni oslabeledosti do zadnjega diha živel národu svojemu in književnosti slovenski! —

Vse svoje imenje — baje okolo 25.000 gld. — volil je Gestrin »Pisateljskemu podpornemu društvu« v Ljubljani. Ta plemeniti dar, Gestrinovo pisateljsko delovanje, njega zlati značaj, vse to mu ohrani časten spomin med národom slovenskim, ki je tožnega srca zagrebel to mlado, to plemenito življenje. Blagemu pokojniku in prijatelju večna čast in slava! Mir bodi njega duši! —

Izlet v Carigrad. Odlični naš sodruknik č. g. A. Aškerc je nedavno v »Listku« „Slovenskega Naroda“ priobčil daljši opis letošnjega svojega izleta v Carigrad, opis, ki je vzbudil zaradi duhovitega in zanimljivega pripovedovanja splošno pozornost. Te potne črtice so sedaj izšle v posebni knjižici in se dobivajo po 20 kr., z vštedo poštnino po 25 kr., v »Narodni Tiskarni« in pri vseh knjigarjih. Čitateljem »Ljubljanskega Zvona«, katerim se je pisatelj itak omilil kakor ne iz lepa drug sodruknik našega lista, bilo bi odveč še posebe hvaliti ta prozajski spis našega pesnika, ker itak vedó, da dobé iz Aškercovega peresa le kaj dovršenega. — Lepo naslovno sliko je narisal akademski slikar g. Ijud. Grile v Ljubljani.

Zbrani spisi Pavline Pajkove. Prvi zvezek. V Celji, 1893 Tiskal, izdal in založil Dragotin Hribar v Celji. 17°. Cena mehko vezanemu izvodu 2 kroni, krasno vezanemu 3 kroni, po pošti 10 kr. več. — Ocenó te knjige si pridržujemo za prihodnjo številko.

Slovanska knjižnica. Da bi kár najbolje uspevala goriška lista »Soča« in »Primorec«, ustanovil je urednik rečenih časopisov g. A. Gabršček posebno „Goriško Tiskarno“, ki hoče précej ob svojem početku koristiti tudi leposlovní književnosti slovenski. Ustvarila bode namreč „Slovansko knjižnico“ za mladino in odraslo ljudstvo, v kateri bodo izhajali pripovedni in poučni spisi iz raznih slovanskih jezikov. Uredništvo poroča, da je sosebno dobro založeno s češkimi izvirniki, najmenj pa ima na razpolaganje dobrih ruskih, slovaških in bolgarskih izvirnikov. Kdor bi hotel prevajati povesti iz slovanskih jezikov, oglasi naj se pri uredništvu „Slovanske knjižnice“. — Novo književno podjetje, kateremu želimo najlepšega uspeha, prinašalo bode redno vsakih štirinaest dni snopiče, obsežne po 3 do 5 tiskovnih pól v mali osmerki, in to za letno naročnino 2 gld. 60 kr. ali le po 10 kr. snopič; posamični snopiči pa se bodo prodajali po 12 kr. Prvi snopič izide okolo dné 15. tega meseca; obsežal pa bode povest iz češke zgodovine »Ratmir«. Naročnina se pošilja pod naslovom: „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček v Gorici.

Narodna biblioteka, katero izdaja J. Krajec v Novem Mestu, priobčila je v poslednjih zvezkih Sienkiewiczov roman »Z ognjem in mečem« v prevodu Podravskega. Kadar prejmemo konec istega romana v izdaji »Maticе Slovenske«, namerjamo itak po-

drobneje govoriti o delu samem, in tedaj se nam bode takisto ponudila prilika zabeležiti nekatere svoje opomnje o obeh izdajah. Krajčeva izdaja obseza sedem zvezkov, ki stanejo skupaj 2 gl. 25 kr.

Ženitev Maksima Črnojeviča. Letno poročilo c. kr. vélike gimnazije novo-meške je objavilo letos kot uveden spis kratko črtico o romantiški poeziji srbski in prevod srbske národne pesmi »Ženitev Maksima Črnojeviča« iz spretnege peresa g. *Ivana Poljanca*, staroste novomeških profesorjev. Za prevod izbrana romantiška pesem je izredno krasna, po sodbi Mickiewiczevi v vsakem oziru toli popolna in v posameznostih takó dovršena, da nima nobena druga literatura kaj jednakega. Prevod sam pa je lahko umeven, čist in gladek, samó prisiljeno naglaševanje tu pa tam nekoliko moti, n. pr. v 50. pripravítí, v. 481. obólim, v. 584. záglédájo, v. 927. délil, v. 1122. ódsekána, v. 1144. záatakújéno, v. 862. pomóli. (Dobro bi bilo namreč razločevati med pomólim, ich reiche dar, strecke vor, in pom ólim, ich bete noch ein wenig, prim. posedím, poležím i. t. d.). Odmor v verzu bodi vselej kolikor mogoče jasno izražen; če se združi z interpunkcijo, čuti se tem bolje; namesto »Kedar slišiš jih, pa ne odlašaj« (261) ali »No poglej, ti mila snaha moja!« (872) ali »Od tega, kar sem prejel, najprvo« (942) bi bilo torej lepše: »Ko jih slišiš, ondaj ne odlašaj — No poglej ti, mila snaha moja! — Kar prejel sem, od tegà najprvo«. Tudi sicer bi ponekod želeli drugačne porazvrstitve besed, n. pr. v. 73. »Kedar vidi ona in spozná ju« (namesto: ju in spózna); v. 1185. »On ne bo smel iti nad vas z vojsko« (namesto: On ne smel bo iti). V verzu 508 (»Sanje laž so, Bog le istina je«) kazalo bi besede prenesti v drugi polovici takó-le: »Sanje laž so, istina le Bog je«, zakaj, če se ne motimo, mora biti zadnja arza pred odmorom v vsaki ritmiški vrsti za spoznanje bolj odlična, torej polnoglasna. Beseda »istina« se pa le za silo dá čitati kot —u—, v resnici je —uu, torej nje zadnji zlog nikakor ne sodi v zadnjo stopico, ki zahteva polnoveljavno, krepko naglašeno arzo. — Kakor imamo v navedenem vzgledu preslab zlog za arzo, takó je n. pr. (v. 677 in 823) genitiv kes prekrepek za tezo. — Tuje izraze (k esa mošnja, a lem demant) bi kazalo v posebnih opombah raztolmačiti; sevéda, nadomestiti jih z izrazi, v slovenščini navadnimi, ni vselej mogoče. Izraz imam se po našem mnenji ni jednakega pomena z imajo me t. j. mislijo o meni, ampak pomeni toliko kakor »(jaz) mislim o sebi«. Kdor se ima za pametnega, sam o sebi misli, da je pameten, drugi pa morda ne mislijo tako o njem (torej se *prudentem putat*, a ne *prudens habetur*). Z ozirom na to bi želeli, da se verz 635. »Da bo Miloš se imel za zeta« premeni v »Da bo Miloš tam (sc. v Benetkah) veljal za zeta.« »Brdjanine« (304) bi v slovenščini prekrstili v »Brejane«. V. 459. bi nam bolje godil perfektivni glagol zaróje, tedaj:

Ko mi stisne sen oči, mi sanje,
Strašne sanje, zaróje po glavi.

A poleg distributiva (1036) bi želeli namesto perfektivnega glagola opetovalnik skače, tedaj

Konj poskoči in se ljuto vzpenja,
Po tri kopja skače proti nebu
In po štiri daleč po zemljici. —

Naštete opombe pa naj lepemu prevodu nikakor ne jemljó veljave, in le želeli bi bilo, da bi g. prevoditelj nadaljeval začeto delo ter v lepih, gladkih prestavah seznanjal Slovence s krasnimi plodovi srbskega národnega pesništva.

Šolska izvestja. Izmed letošnjih šolskih izvestij sta došli razven izvestja novo-meške gimnazije, o katerem govorimo na drugem mestu, našemu listu samó še — dve šolski izvestji, in sicer letno izvestje obeh c. kr. obrtnih strokovnih šol in letno poročilo I. mestne petrazredne deške ljudske šole v Ljubljani. Letno izvestje c. kr. obrtne strokovne šole za lesno industrijo ima na čelu spis ravnatelja *Ivana Šubica* »Vrata iz leta 1638. v Kranji«, katera je delovodja *E. Čigoj* narisal na kamen — dotična skrbno izvedena slika je priložena izvestju — v letnem poročilu I. mestne deške šole pa čitamo natančno poročilo o tristoletnici zmage pri Sisku iz peresa *Ivana Beléta*.

Tridesetletnica národne čitalnice v Kranji. Sestavil *Božidar Vodušek*. — Lični spis, ki se nam je poslal na ogled, obseza na 12 stranéh zgodovino národne čitalnice v Kranji, ki je minuloga meseca poslavila svojo tridesetletnico.

Družba sv. Mohorja. Odboru je na poziv v lauskem oglasniku v presojo došlo blizu 40 raznih spisov, izmed katerih so prejele darila: I. Povesti: 1. »Pogreb na morji«, spisal *Fridolin Kavčič*; 2. »Kako se je Klančnik z železuico sprl in zopet sprijaznil«, spisal *Janez Klementič*; 3. »Zavrlova Anica«, spisal *Bátog*. II. Poučne razprave: 1. »Slovinci, govorimo čisto slovensčino!« spisal *Svetilko*; 2. »Katekizem v slovenskih národnih pregovorih«, spisal *Ivan Štrukelj*; 3. »Mišji sovražniki«, spisal *Fr. Štupar*.

»Neznan rokopis v deželnem muzeji goriškem« (»Zvon«, št. 7. str. 428 d.) Na str. 429. bereš: »Kdo je spisal le-té propovedi, nisem mogel dognati« . . . niže . . . »začetni črki imena njegovega: P: B:« — No, po prijaznosti nadvladičnega kancelarja in častnega komornika Njegove Svetosti, preč. g. *Kravanje*, katerega le-tú najtopleje zahvaljam, posrečilo se mi je zvedeti ime pisatelja omenjenih propovedij. V šematizmu iz leta 1799. čitamo kooperatorja *Petra Budina* v Tibeinu (Devinu). Ker se ujemata začetni črki imena in ker za onih dnij niso hitro menjavali pomožnih kapelanov, smemo pač trditi, da je *Peter Budin* spisal omenjene propovedi.

m. p.

»Lepa Vida.« Zagrebški »Vienac« je prinesel v svoji 33. številki obširnejšo studijo o književnem delovanji g. dr. *Vošnjaka* v občé in o »Lepi Vidi« posebe. Spisal jo je naš rojak dr. *Fr. Celestin*.

Osebné novice. *Jaroslav Vrchlický*, slavni češki pesnik, čegar pravo ime je dr. Emil Frida, imenovan je za izrednega profesorja zgodovine modernih književnostij na češkem vseučilišči v Pragi. Doslej je bil tajnik na češki politehniku v Pragi. — Ruski car je podelil *Spiru Brusini*, vseučiliškemu profesorju in ravnatelju prirodoslovnega muzeja v Zagrebu, za njega znanstvena dela red sv. Stanislava II. razreda. — Naša umetnica, gospodičina *Ivana Kobilca*, izložila je na letošnji razstavi v Monakovem sliko mlade deklice, o kateri se je strokovna kritika izrazila jako pohvalno. — Takisto je v Monakovem razstavil dalmatinski Hrvat *Fra Celestin Medović* sliko, kažočo preganjanje kristjanov za Nerona. Monakovski umetniški krogi sodijo, da bi Medović utegnil po svojih sposobnostih še biti naslednik znamenitega slikarja prof. Leubacha v Monakovem.

Spomenik Petru Preradoviču. Iz Trsta se poroča, da je spomenik slavnemu hrvaškemu pesniku Preradoviču že dovršen. Tudi to delo dičnega hrvaškega umetnika Rendiča je prekrasno. Izdelati je dal spomenik ob svojih troških znani rodoljub g. dr. *St. pl. Miletič*.

Znamenit hrvaški rokopis. V knjižnici očetov dominikancev v Dubrovniku je našel gosp. *M. Milas* starinski evangelistar za katoliške cerkve, spisan že okolo konca 13. stoletja. Knjiga je pisana v bosančici ali hrvaški cirilici in v lepem jeziku. Gospod Milas dela že dlje časa na tem rokopisu in ga misli napósled poslati hrvaški akademiji v Zagrebu.

Hrvaški muzej v Kninu. Dne 24. m. m. so poslavlili Hrvatje znamenit kulturnen dogodek; otvoril se je namreč v Kninu prvi muzej hrvaških starin v Dalmaciji.

Štiristoletnica »Obodske štamparije«, katero smo naznanili že v 7. številki, zvršila se je od dne 25 — 29. malega srpana na Cetinji jako slovesno. Obodska tiskarna je bila prva na slovanskem jugu, utemeljila pa sta jo zetska gospodarja Ivan in Jurij Crnojević. Na proslavi so bili zastopani malone vsi slovanski narode, mimo tega so poslali svoje zastopnike Angleži, Francozi, Nemci in Italijani. Razna vseučilišča, tako v Peterburgu, Harkovu, Kazanu, Oksfordu in Parizu, imenovala so pri tej priliki črnogorskega kneza Nikolaja I. za svojega častnega doktorja.

Spomenik Jovanu Gavriloviču. Dne 4. m. m. je srbsko učiteljsko društvo postavilo v Belem Gradu spomenik svojemu velikemu dobrotniku Gavriloviču, ki je volil svojo hišo v Belem Gradu in okoli 250.000 dinarov kot fond za penzije učiteljskih vdov in sirot. Pokojni Gavrilovič je bil prvi predsednik »Srbskega učenega društva«, spisal je nekoliko del in rad podpiral srbsko književnost in srbske pisatelje, osobito Daničiča.

Znameniti grobovi. V Peterburgu je umrl dne 6. malega srpana *Jakop Karlovič Grot*, podpredsednik carske akademije, tajni državni svetovalec, zgodovinar, jezikoslovec in književni kritik, v 81. letu dōbe svoje. Že leta 1838. je bil čislani podpornik Puškinovemu »Sovremenniku«, kjer je priobčil več kritičkih člankov o švedskih in finskih književnih delih. Potem je preložil Byronovega »Mazeppa« in Tegnerjevo »Fritjofovo pravljico« na ruski jezik. Od leta 1840. je bil sodruinik vseh večjih ruskih časopisov ter je prvi sestavno obdeloval književno minulost rusko. Spisal je dolgo vrsto zgodovinskih, filoloških in kritičkih razprav, več potopisov o Finski, Švedski in Nemčiji, izdal Državinova dela in Karamzinova pisma Dmitrijevju, pisma carice Katarine II., objavil životopise Lomonosova, Karamzina, Krylova, Državina, Petra Velikega i. t. d. Grot je bil član mnogim akademijam, tako tudi jugoslovanski akademiji v Zagrebu.

Dne 6. m. m. je umrl v Passyji eden najznamenitejših romanopiscev francoskih, *Guy de Maupassant*, šele v 43. letu dōbe svoje. Pokojnik je bil izredno priljubljen pisatelj, o katerem se je mislilo, da nekoč še preseže Daudeta ali Zola. Maupassant je živel v sijajnem razmerju kakor malokateri književnik. Najuglednejše novine so kar tekmovala, da bi si ga pridobile za sodrudnika. Źal, pred letom dnj se mu je omračil duh, takō da je poslednje čase prebil v blaznici. Maupassant je spisal dolgo vrsto romanov, izmed katerih naj bodo navedeni »Boule de suif«, »Les soeurs Rondolice«, »Miss Hariette«, »Bel Ami«, »Claire de Lune« in »Pierre et Jean«. Delal je tudi na dramatiškem polju in izdal zbirko pesmij »Des vers«.

Listnica. Kokran. Pošiljlatvi ste pozabili pristaviti svoje pravo ime; sploh pa Vaša „satiriška“ balada ne ustreza načelom našega lista. — A. P. Poslanih pesmij ne moremo porabiti. Kakō je mogoče nekdanjega koroškega kneza nazivati „trden jez“, tega ne umejemo. — Svojmir. Še nezrelo. — Pahor. Vaše „Slike iz narave“ ustopimo, ako Vam je prav, uredništvu „Vrtčevemu“. — Doran v B. »Triolet« morda prihodnjič.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 glđ. 60 kr., pol leta 2 glđ. 30., četrt leta 1 glđ. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 glđ. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.
Upravništvu »Národna Tiskarna« Kongresni trg št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.